

A MAGYAR NEMZETESZME

JEGYZETEK JOÓ TIBOR KÖNYVÉHEZ

Irta: *Sárkány Oszkár*

MIELŐTT néhány kiegészítő glosszát fűznék Joó Tibor kitűnő könyvéhez, kénytelen vagyok éppen az előttem fekvő munka alapján egy-két terminus technikus jelentését megállapítani. «A nemzet emberi közösség. Az emberi szellem szervezi az ösztönös együttélés természeti állapotából, hosszú fejlődés folyamán, közbeeső állapotok sorozatában. S ami éppen nemzetté teszi, az egy fogalom, mit a nemzet mibenlétéről fogadott el a közösség, s mi életét mint eszmény és cél irányítja. Tagjai ebbe az eszmébe vetett hitben forrnak össze nemzetté. E fogalom és maga a nemzeti közösség is történeti képződmény, tehát változáson, fejlődésen mennek keresztül.» (5. l.) «A nemzet lényege sem az államiságban, sem a származásban, sem a nyelvben, sem a földrajzi hazában, még a kultúra egészében és a pusztá sorsközösségben sem gyökerezik, s ezek csak másodlagos képződmények magához a nemzethez képest... A nemzet elvileg valamennyiük nélkül meglehet.» (16—17. l.) «A nép és nemzet körében az évszázadok alatt kifejlődött hagyományos kultúrrendszer öröklök a tagok, úgyhogy azt mondhatjuk, hogy a nemzet voltaképpen nem egyéb, mint hagyomány.» (175. l.) «A népiség inkább hagyomány és teljesültség, a nemzetiség hivatás és feladat.» (184. l.) «A nemzet lényege ennek az öntudatnak a felébredéséhez van kötve, a hivatástudathoz, mely ezzel együtt jár, s melyet teljesítendő feladatként vállal. Ez a nemzet eszméje, s ez logikai értelemben maga a nemzet, a nemzet, mint idealitás.» (185. l.) «Szellemének lényege az öntudat. A nemzet önmagát, mint nemzetet, mint közösséget tudja és tekinti, s feladatot lát maga előtt a többi nemzet, az emberiség körében, s ez a feladat egészen ideális és transzcendens feladat... a nemzet tagjai is ebben a hivatásban tartoznak össze, ideálisan, nem reálisan. A nemzet végső értelmében hivatásközösség.» (188—189. l.) «A nemzet... nem természeti képződmény, hanem szellemi alkotás.» (195. l.)

Joó Tibor nemzeteszmenyről és az eszményről alkotott fogalomról beszél. A fogalom azonban koronként és tájanként változik, sőt változik a nemzetlétél módja is, mert ez a fogalomhoz van kötve: a nemzetfogalom határozza meg, hogy egy emberi közösség nemzetnek érzi-e magát, vagy sem, és mekkora körre terjeszti ki a nemzet fogalmát. A nemzet maga is szükségképpen változik,

hiszen történelmi fejlődés eredménye, amint keletkezik, úgy meg is szűnik, a hivatásközösség felbomlik, vagy átalakul, a nemzetet összetartó hivatástudat meggyengül, a közösséget fenntartó segéd-eszközök: a közös haza, közös nyelv, közös államiság felbomlása magának a nemzetnek a bomlására is vezethetnek, vagy a nemzetfogalom átalakulását eredményezik.

«A magyar nemzeteszme» harcos könyv — az ú. n. nyugati nemzetfogalom ellen harcol, s ezért talán túlszigorú, mikor a közös haza és a közös nyelv szerepének megítéléséről ír. Elismeri ugyan fontosságukat, de egyrészt az ősi magyar és az ideális nemzeteszme magaslatáról nem ismeri el, hogy lehetséges a nemzet sorsában olyan fordulat, melyben a hivatásközösség éppen a közlési nehézségek miatt bomlik fel. Elképzelhető olyan kor bármelyik nemzet életében, melyben a hivatás teljesen irodalmi térre terelődik s a nemzeti nyelvek közül csak az egyik alakul át hivatáshordozóvá. Ugyanígy az állami feldaraboltság is a nemzet felbomlására vezethet, mert a leszakadt, vagy elszakadt tagok nem vehetnek részt a hivatás gyakorlásában és idegen befolyásra a nemzethez tartozás öntudata is meggyengülhet, sőt elenyészhet.

Példát találhatunk a magyar fejlődésben. Joó Tibor könyvének megítélésében sokakat éppen nemzeti kultúránk elfogult szeretete fog vezetni. Hogyan, hát magyarnyelvű nemzeti kultúránk a maga egészében egy tévedés, egy történelmi félrelépés gyümölcse? Hogyan, hát a magyar nemzeteszme igenlése a XIX. századbeli költészetünkben istenített nemzeteszme tagadását jelenti? Nemzetünk történelmi emlékezetében éppen a XIX. század nagy eseményei lettek nemzetteremtő hagyománnyá s ma a hagyományossá lett, idegen eredetű nemzetfogalom szempontjából az ősinék rajzolt nemzeteszme, mely a «nyilat viselőket» foglalta egy törzsszövetségébe, egy név, egy hivatás védőszárnyai alá, ez a nemzeteszme az idegen, a káros, mely ha nem is nemzeti kultúránk tagadására, de jelentőségének csökkentésére, vagy helyesebben nemzeti kultúránk súlypontát helyezésére törekszik. A csak kevesektől olvasott, szinte kézirat gyanánt terjesztett Szigeti Veszedelem a közönség szempontjából tekintve is nemzetibb volt, mint Vörösmarty, Petőfi, Arany egész költészete, mely számosabb, de szűkebb körhöz szólott.

Ami régebbi irodalmunkban valóban fontos, nemzeti vagy nemzetivé nevelő volt, eljutott a nemzet minden tagjához, legalább elvben. A néppel kiegészített nemzet sokkal távolabb állt a hivatástudathordozó irodalomtól, mint a régebbi századok nemesi nemzete. Werbőczy Tripartituma a latin eredeti mellett német és magyar fordításban terjed, Zrínyi Szigeti Veszedelme horvát fordításban szól a nemzet horvátnyelvű tagjaihoz; másnyelvű fordításra azonban nem is volt szükség, mert a magyar nyelv e kétségtelen fénykorában nyelvünk nemzetibb volt, mint valaha,

a nemzet idegen anyanyelvű tagjai nagyobb számban értették, mint valaha. Nem voltak nyelvi surlódások, mert hiszen az anyanyelvet nem önmagáért művelték, sőt nem is volt szükség tervszerű nyelvművelésre, a nyelv, mint a jó penge, használat közben csiszolódt. Nem volt több, mint használati tárgy, nem követelte magának azt a vallásos tiszteletet, mely majd Kazinczyék sterilizált, rokokómódra nyesett és ápolt nyelvének kijárt. E régi magyarság nyelvi kifejeződései sohasem elszigeteltek — megtaláljuk velük párhuzamosan a másnyelvűeket is. A magyarnyelvű kurucköltészet mellett van egy szlovák és ruszinnyelvű, a XVI. század történeti epikája is felmutat másnyelvű, különösen horvát és szlovák párhuzamokat. A magyarnyelvű kurucköltészet azonban akkor sem jelentett volna nemzetbomlást, ha nem talált volna valamilyen okból szlovák visszhangra, mert hiszen a kurucság nem ezekben a költeményekben fejeződött ki, hanem elsősorban haditettekben. Már ezeknek a jelenségeknek tanulmányozása is arra a gondolatra vezet, hogy a hivatástudat elirodalmiasodása az a helyzet, mely minden eszméből kénytelen legalább irodalmat teremteni — ez volt az aktív, harcoss, nem-könyvbűvár népre teremtett magyar nemzetfogalomnak a halála.

A magyar-nemmagyar párhuzamosság a magyar haza kultúrterületén egyes viszonylatokban még akkor is fennállt, mikor a magyar nyelv és a magyar öltözet vallásos kultusza már terjedni kezdett. Szinte szimbolikus, hogy az a Berzsenyi, aki olyan különös hangsúllyal volt a magyar nemzet költője, a magyar nemesi fölkelők mellett a horvátokat és a rácokat is ünnepli. Nem lényegtelen és súlytalan az sem, hogy munkáit többek között a zágrábi kispapok áldozatkészségéből adták ki és hogy megjelenésük után nem sokkal már idegennyelvű magyarok Berzsenyi modorában verselgetnek a pozsonyi evangélikus liceumban. Talán a szlovák Holly az utolsó, aki párhuzamosan tud haladni egy magyarnyelvű nemzeti erupcióval — Vörösmarty költészetével. De ezen túl minden párhuzam erőszakolt, a magyar nemzeti irodalom egyre inkább csak a kényelmes, világos, érthető új nyugati nemzetfogalom nemzetéhez fordult. Az irodalom megszűnt a megértés eszköze lenni: a megnemértés támogatója lett, még akkor is, ha — mint Wesselényi Szózata esetében — gyakran a megértés hirdetője akart is lenni. A nemzet egy népe, a magyar, határozottan nemzetellenes célokat kezd követni azzal, hogy mentől több országlakost és nemzettagot igyekezett kizárni abból, ami az országban a nemzetért történt, azáltal, hogy a közigazgatás, az országgyűlés számára a nemzettagok nagy részének ismeretlen nyelvet választott. S mindezt ugyanakkor, amikor a jobbagység felszabadításával a nemzet körét akarta nagyobbítani. Ez a kor az idegennyelvűekben valami nemzetalatti tömeget látott, melynek először egy nyelvkurzuson kell keresztülküzdenie magát és el kell

mennie a szabóhoz magának magyar ruhát szabatni s csak ezek után lehet valóban tagja a nemzetnek. Gondolkodásunkban, különösen, ami az első pontot illeti, igen sok igazság van. Hiszen az egész középiskolai oktatásnak az alapja a nyelvtanulás, nem önmagáért, hanem azért, hogy belépőjegyet szerezzünk egy közösségbe. Ha európaiak akarunk lenni, ismernünk kell az európaiságot, hinnünk kell benne — de ezt csak legjellegzetesebb alkotásainak ismeretében tehetjük. Két-három európai nyelv tudása nélkül aligha fogjuk megközelíteni tudni az európaiságot. Lehetett-e a magyar nemzet tagja a múlt század elején az, aki Vörösmarty, Arany, Petőfi, Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Kölcsey műveit nem ismerte? Hangsúlyozzuk, hogy itt nemzetségről és nem néptagságról van szó. Bizonyára nem. A XIX. század tehetetlenségében olyan irodalmat teremtett, mely nemzetteremtő hagyományná vált: ismerete nem tesz ugyan a nemzet tagjává — viszont nemzeti öntudatunknak éppen ők a támaszai, lelkesítői, fenntartói, még akkor is, ha ők egy más nemzetfogalomban hittek. Paradoxonként hat, de hiába is hirdette volna valaki az ősi nemzetfogalmat — ha legalább a magyarok meghallgatására törekedett volna, magyarul kellett volna írnia. S ezzel már eleve lemondhatott volna arról, hogy a nem-magyarokra hasson. De nem lett volna észszerű akkor a magyarnyelvűséget kitagadni a nemzetből. Ebben a korban, mely hivatását nagyrészt bizony a nyelv-művelésben találta meg, nehezen foganhatott volna meg a nyelvíleg közömbös nemzet eszméje.

A magyar nemzetfogalom átalakulása tehát szinte végzet-szerűen következett be. Átmenteni a régít annyi lett volna, mint egy lőporos hordót megőrizni a tűzvészben. Körülöttünk minden kis nép a nemzetiség ápolásában talált hivatást — mi sem maradhattunk le a versenyben, hiszen még a nemzetiség ápolásánál is szentebb jelszó volt: résztvenni Európában.

Joó Tibor könyve «történetfilozófia», tehát nem röpirat, mely ilyen vagy olyan irányban akarná az olvasót befolyásolni. Mégis, átseng az egész könyvön a régi nemzetfogalom, s ezzel együtt a régi nemzetkeret visszaállításának a reménye. Sajnos, ennek éppen a reménytelenségét állapítottuk meg az eddigiekben. Az azóta magyarok és nemmagyarok között magasra nőtt nemzeti kultúrák nem hidak, hanem falak lettek: egyes kis népek, melyek valaha nemzettagok voltak, ma vannak azon a ponton, hogy kultúrájuk mélyítésében keressék hivatásukat. Hivatástalanságunk megint csak újabb akadálya az idegennyelvűek renacionalizálódásának. De talán túlságosan alávetettük magunkat a nemzeti irodalom ígézetének. *Be kell látnunk, hogy a nyugati nemzetfogalom útja számunkra ma is, szétesettségünkben is járhatatlan, de járhatatlan a hajdani magyar népek számára is.* Másutt kell keresnünk a kiutat.

Ha a nyelv talán le is zárja a maga sorompóit, a műveltség

más területei más törvények szerint terjednek. A nyelvhez nem kötött zene például sohasem annyira egy nép tulajdona, mint egy éppen zeneiségével ható költemény. El tudunk képzelni a mult században egy nagy magyar zeneköltőt, akinek sikerült volna úgy kifejezni a nemzetet, mint ahogy ezt a költők teheték. Ennek a komponistának a művei valószínűleg akadálytalanul eljutottak volna a nem-magyarokhoz is, és ott a nemzeti öntudatot hirdették volna. Ma mindez már késő, a Kárpátok koszorúja alatt nemzeti hiúságok és féltékenykedések tombolnak a kiegyenlítődésnek leg-
alább is kis reményével.

A nyugati nemzetfogalom a népi attributumok közül kiragadott egyet, talán nem is a leglényegesebbet, a nyelvet, és ezen az alapon szabdalta ki a nemzeteket. Mi lett volna a helyzet, ha nem a nyelvet, hanem — tegyük fel — a pentatoniát teszik meg a magyar nemzet kritériumává, ha a pentatoniához való ragaszkodás lett volna a magyar nemzetiség feltétele? Hiszen a zenei kifejezés-mód, különösen primitívebb kultúrákban, vetekedik a nyelvi fontosságával. Valóban, a nyelvhez nem kötött népi kultúrában, valamint a régebbi, Bessenyei előtti magyarországi irodalomban találhatjuk meg a régi Hungária népei újabb nemzeti együtt-
élésének alapját. *Csak egy szélesen értelmezett «hungarológia» ké-szítheti elő azt a szellemet, mely képes lesz visszaállítani — még ha bizonyos szellemi áldozatokba kerül is — a régi magyar nemzetet.* Ennek a «hungarológiának» nagyszerű alapvetése Joó Tibor könyve. Megtanuljuk belőle, hogy trianoni tragédiánkban szinte végzetszerű fordulatot kell látnunk — ha szembe akarunk szállni a végzettel, akkor elsősorban nemzetfogalmunkat kell revideál-nunk.

De vajjon időszerű e ez ma, mikor minden erőnkkel éppen a nemzet, jelen esetben tehát a mai magyar nemzet erősítésére kell gondolnunk, szabad-e ma itt rombolásról beszélni, még ha úgy rombolunk is, mint Kazinczy Palladiója, aki «rontott, mert építeni akart»? A nemzet békülékenyen leeresztett felvonóhid-jain nem fognak-e bemasírozni az ellenség csapatai is? Szabad-e ma a súlypontot áthelyezni arról az irodalomról, mely ma is nap-jainkhoz szól? Szabad-e a megvilágító sugarat máshová vetíteni arról a költészetről, mely reformot, nemzeti öntudatot, s végül a szabadság szellemét hirdeti? S végül szabad-e gyöngíteniünk a nyugati típusú nemzetfogalmunkat akkor, mikor nyugatról egy újabb, az eddiginél is veszedelmesebb és idegenebb nemzet-fogalom kezd terjedni s egy mellékes faji kritériumra, a leszár-mazásra helyezi a fősúlyt? Joó Tibor könyve egy százötvenéves félrelépés bírálata kapcsán éppen erről az új veszedelemről szól, ez az új veszedelem teszi könyvét izgalmasan időszerűvé és hasznossá. S viszont, egy ma még nyilvánvalóan helytelen elv példája is meggyőző a nyugati nemzetfogalom elvi alapjának helytelenségé-

ról. Megérhetjük, hogy csak a kerekfejű feketék lesznek a nemzet tagjai, vagy a sasorrúak, vagy a kékszeműek — mindez csak azért, hogy még jobban szakadozzék Szent István, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás birodalma.

Nem állíthatjuk magunkat azzal, hogy megtaláltuk a ki- vezető utat a káoszból, melybe a nyugati nemzetfogalom rán- tott. A felvetett kérdésekre nincs felelet — a tudomány eljut az igazsághoz és ott megáll —, a többi a publicisztika és a politika feladata. Joó Tibor kérelmelhetlen logikájú könyve hátrapillantás nélkül halad előre, de a könyvből ugyanilyen egyenes utak vezet- nek logikus törvényszerűséggel az életbe is. Az élet pedig szinte parancsolóan követeli, hogy letérjünk a száz éve járt nemzetfo- galom útjáról és visszataláljunk az ezerévesre, mely univerzális, melyben helyet kap mindenki, aki hisz a nemzetben, aki hisz abban, hogy az Isten rejtett céljaiban ennek a nemzetnek is feladata van, hivatást nyert osztályrészül, melyet csak ő és senki más nem való- síthat meg. Ez az egyetlen megoldása az ősi tölgyet egyszer már kidöntött nemzetiségi kérdésnek is — ez az egyetlen kiküszöbölése a nemzetiség, a kisebbség, a népcsoport kísértő idegen fogalmának.

A recensens keveset szólt ezúttal a könyvhöz. Csak meg- nyugtatásul közöljük befejezésül, hogy Joó Tibor könyve nemcsak a magyar nemzeteszme fejlődésének rajza, hanem kritikája a XIX. század nagy ideológiai irodalmának is — megállapításait a kor alapos ismerete és egész irodalmunk mély és beható tanul- mánya alapján tette. Olyan könyv, melyet nem elég elolvasnunk : *állást kell foglalnunk mellette vagy ellene*. Az állásfoglalás egyúttal választást jelent a völkisch és a történelmi Magyarország között. A választásunk — az elmondottak után — nem kétséges.

A T É L E L É

*Az ősz az erdőt tarkítja már,
észresevettük, elmúlt a nyár.
Itt kell hagyjuk a fenyveseket,
nem leszünk már víg szerelmesek.*

*A láthatáron kozmás ború.
Őszünkre tél jő, tél s háború.*

*Búsan kérjük: nem lett volna jobb,
ha valami szikla ránk robog?
Ha kurta-kígyó belénk harap
s széthordanak vadak, madarak?*

Jékely Zoltán

KIS KATIT MEGVERIK

Irta: *Fertsek Ferenc*

KIS KATI totyog fel a lépcsőn, sírva. Szegény ember gyerekének még a sírása is szegényes, csendes, félénk — ezt most megfigyelhettem — nem olyan hangos és követelő, mint a többi gyereké, a szerencsésebb gyerekéké. Kati is csöndesen szipogva álldigál a legfelső lépcsőfokon s maszatos kis öklével kergeti a könnyeket a szeméből.

Lulu mindjárt hozzászalad:

— Ki bántott, *Kratyikám*?

— A fiúk... — szipog a kicsi — megveltek...

— Megverték? — botránkozik Lulu —, micsoda fiúk? Gyere, mutasd meg! — és kézenfogja kis Katit.

Kati — cseppet szipog még — eltotyog a béresudvar felé. Ragadós kis mancsával húzza maga után Lulut, akinek a másik karjában én csücsülök. Hirtelen kapott fel — komondor ide, komodor oda — nehogy elemeljen valaki a verandáról. A béresudvarban pár maszatos kölyök. Vicus pöröl velük, de bög a kis Vicus is.

— Azok veltek meg — mutat rájuk Kati, de látszik, cseppet sem fél már —, azok, ni... Vicsust is... merd nem hagyott...

— Na megálljatok! — dörmög Lulu magában s a fiúkhoz lép. — Hányadikba jártok?

Azok zavarban vannak, látszik. Meztelen lábuk ujjával a homokot turkálják szemlesütve s várják, hogy a másik kez'jen szót először.

— Harmadikba — dűnnyögi egy szeplőskepű s utána megy a többi: — elsőbe... én is... másodikba... — s nem néznének Lulura egy viláért.

— Szóval valamennyien iskolások vagytok — bólint Lulu vést= jóslóan —, de köszönni azért nem tudtok? Szép dolog, mondhatom! — A kölykök lejjebb hajtják a fejüket s dűnnyögnek megint csak: — 'csér= tessék...

— Melyik verte meg ezt a kisleányt?

Tán bizony felelnek erre? Hallgatnak ám, akár a sült hal.

Luluban apja *egzecérozható vére* kezd buzogni, látom.

— Mégegyszer nem kérdezem; aki nem felel megpofozom.

— Ni csak, ezt az én kiscigámat, milyen harcias! Kedvem lenne mosolyogni, ha nem mosolyognék amúgyis mindig, állandóan.

Az egyik gyerek nagysokára felemeli a fejét, ránéz. Ez van a szemében: — A fődesúr jánya... — vállatvon s egyszerűen kiadja a pajtását: — a Jóska vót — mondja s a fejével feléje bök.

— Miért verted meg ezt a kisleányt, hé, felelj! — csodára szigorú a mi Lulunk! Vicus kis Katival olyan tisztelettel néz rá, mint csak bennszülött nézhet a fehér emberre, a Nagy Varázslóra, aki minden csodára

képes, még arra is, hogy egymaga ellássa négy=öt haszontalan fiúnak a baját. — Felelj! — kiált erősebben a kölyökre s egy mozdulattal lesöpri a viharvert mocskos kalapot a fejéről. — Le a tökfödővel, ha velem beszélsz! — s a gyerek csodálattal pillant rá, akár kismedve az állat=szelidítőre.

No lám — hát így megfigyelnek mindent a gyerekek? Megfigyelik, elraktározzák magukban s mikor eljön az ideje, csak előveszik! Nem=hiába áll mindig Marci, az öregbéres levett kalappal öregapa előtt, meg a vincellér, kocsisok meg mindenki! Ez bizonyára most mind felbukkan Luluban.

— Minek verted meg ezt a csöpp gyereket, felelj!?

És Jóska most már mit tehet, muszáj felelnie és felel is, kissé dacosan:

— Merd hazudott . . .

— Bizsony! Hazsudott! . . . — a kis fogadatlan prókátor bizonyára a Jóska öccse. Annak nézem. Biztos, hogy az. Gyertyázik az orra.

Lulu csodálkozik.

— Aztán mit hazudott volna?

Jóska vállatránt.

— Mindenfélüket . . .

— Mégis — faggatja Lulu.

— Hát aztat, hogy . . . tejet früstököl . . .

— Oszt kaláccsal — tódítja egy másik fiú. Lassan megbátorodnak, látszik.

— Meg hogy kétszer is früstököl egy nap . . . — harmadik is bele=szól s hitetlen mosollyal megismétli a hihetlent, a lehetlent: — . . . kétszer is! . . .

— S ez az a nagy hazugság? — valahogy más hangon kérdi ezt most már Lulu.

— Ez is . . . — mondja Jóska ingerülten —, meg más is . . . mindenféle . . .

— Például.

— Aszongya, hogy . . . — s kaparja a földet a lába ujjával Jóska — aszongya, hogy . . . húst eszik . . . mindennap . . .

— Húst! — tódítja a többi is botránkozva, mintha ez lenne a világ legnagyobb hazugsága. — Oszt mindennap . . . — s megvető tekintetek sujtják szegény kis Katit, aki úgy látszik eldicsekedett a napi étrendjével. Hiába, a pletyka sohse vezet jóra!

A gyerekek karéjban sorakoznak Lulu körül s bizalommal tekintenek rá, mint akik érzik a maguk igazságát s most várják a bölcs ítékezést. Lulu elgondolkozva nézi őket.

— Te mit reggelizel — kérdi az egyik kölyköt.

Az csak néz rá. Lulu észbekap, lefordítja a kérdést az ő nyelvére.

— Mit szoktál enni früstökre?

A gyerek vállatránt.

— Kenyeret — mondja — sóval . . .

Egy másik meg: — Én hagymát is kapok a kenyérhö . . . — s egy harmadik: — zsíros kenyeret . . .

— Igen, de télen? — Lulu sürgetve kérdez.

— Télen? — s gondolkoznak a gyerekek — levest . . . Főtt krum-pit . . . — s a kicsi szégyenlősen mondja, a kis fogadatlan prókátor, a kis csorbafogú: — én bort . . .

— Hát ebédre?

— Mikor mit — s Jóska vállatránt. — Ókor aludtتهت, ókor sza-lonnát . . . zöd paprikát kenyérral . . . télen meg . . . télen jobban csak levest . . .

— Milyen levest? — érdeklődik Lulu, mintha bizony olyan sok-féle leves adódnék a béreskonyhák táján, dehát gyakorlatlan *szociológus* még, látszik.

— Hát . . . — s zavarban van Jóska — krumpilevest . . . meg rán-tottlevest . . . vagy lebbencslevest . . . Mikor hogy . . .

— Mink nem ebédelünk délbe . . . — pöttöm fiúcska mondja, mintha dicsekednék, csak este . . . Akkor főz ebédet ides . . .

— Vasárnap mit esztek? — kérdi Lulu elgondolkozva.

— Vasárnap? — gondolkozik Jóska is, mert ő a csoportvezető, legalábbis ebben az eszmecserében. — Vasárnap?

— Hát néha füstölt húst . . . vagy szalonnát . . . néha meg tésztát . . .

— Csirkét nem szoktatok enni? — kérdi Lulu, mert egy kapirgáló tyúkocskán akad meg a szeme.

— Aztat eladja ides a piarcon — mondja komoly szemmel az egyik gyerek — meg a tojást is.

— És mit vesztek a pénzen, amit kaptok érte? — érdeklődik Lulu.

— Sót . . . meg petrolt . . . meg masinát . . .

Lulut nem kell felvilágosítani, hogy masina: az gyufa; tudja már.

— Meg adóra is kell . . . — másik gyerek mondja.

Nem tudom, Lulunak eszébe jut-e az, ami most nekem: ugyan mi után fizet adót az ilyen szegény nép? Lulu most éppen úgy turkálja a földet a fonott cipője orrával, akár a többi gyerek, a mezítlábasok.

— Apád micsoda? — kérdi a nagy Jóskát.

— Zsellér . . . a Kapor=uraságnál . . . Kapor=pusztán — mondja Jóska s látom, Lulu arca megélenkül.

— Hát nem vagy idevaló? — kérdi. — Azt hittem nálunk szolgáltok.

— Mink egy se nem idevalósiak vagyunk — magyarázza Jóska. — Ha' a szomszéd pusztára . . . De szokunk itt dógozni . . . néha . . . nyáron . . .

— Aztán mit dolgoztok?

— Hát . . . acatolunk . . . meg hernyót írtunk . . . ami akad . . .

Lulu felszabadultan mosolyog.

— Ez a kicsi is? — s meghúzza a Jóska kisöccse fülét.

— Ő csak elgyön velünk — mondja Jóska —, mer nem hagyassuk otthol . . . nincs kire . . .

Lulu gondolkodik, látom. Homloka szigorú ráncokba szárad.

— Idehallgassatok. Most bemegyek a házba és rögtön vissza=
jövök. El ne menjen senki, mert nagy baj lesz belőle. Katika! maradj
itt szívem, míg jövök; ne félj, nem bánanak többé. S te is, Vicus, ma=
radj itt te is és vigyázz Katikára — s megfordul és sietve elrohan velem.
A gyerekek ottmaradnak félelemben és csodálkozásban, nem mernek
szétszaladni, csakugyan. Lulu meg egyenesen a konyha felé rohan.
Rázkódok a karján erősen.

— Öreganya! Öreganya! — s a nagyanya nyakába kapaszkodik —
csak most az egyszer, de igazán most az egyetlen egyszer, tessék nekem
adni egy kis cselédkenyeret . . .

Öreganya örvend.

— Adok én, kicsim, hogyne adnék, máskor is, amikor csak meg=
kívánod; szívesen! Nagyon egészséges kenyér az, apád is azt szereti.
Gyere, vágok neked.

— De nem, öreganya kérem — türelmetlenkedik Lulu —, egy
egészen kicsike kenyeret kérek, de egy egész kenyeret! Ami még egész=
ben van! Majd délben elmesélem, minek kell, de most nagyon sietek!

— Ejha, de titokzatos vagy! — mondja öreganya és kiválaszt egy
valóban jóképű cselédkenyeret (magam is megkóstolnám, ha élnék
vele) — adok kést is, kisleányom, csak hozd vissza szépen.

Lulu megint a nyakába ugrik öreganyának.

— Jaj, köszönöm szépen, mindjárt visszahozom a kést, ne tes=
sék félni — s már rohan is. Annyira siet, hogy engem elfelejt be=
vinni a szobába. Nem bánom, legalább szemmel kísérhetem a fejle=
ményeket.

A gyerekek csakugyan ott vannak, ahol voltak. Vicus és Kati békén
játszik a Jóska kisöccsével. Gyermekláncfűt gyűjtenek.

Lulu magához inti Katit, kis Kati odatotyog s a karjába helyezi a
kenyeret.

— Gyere csak! — mondja — ezt most te odaadod a fiúknak. Éhe=
sek szegény fiúk. Azért vertek meg téged. Mert te ettél, ők meg nem
kaptak enni.

— Mé nem kaptak? — érdeklődik kis Kati.

— Mert nem volt aki adjon nekik, úgy, mint neked. Most majd te
adsz nekik enni, jó?

— Ezstet mindet? — kérdi kis Kati a kenyérre bökve s a kérdés=
sel inkább józanságáról és gyakorlati érzékéről tesz tanuságot, mintsem
szociális érzéséről, úgy hiszem.

— Igen, igen — sürgeti Lulu —, gyere csak, siess.

Aztán a gyerekek elé áll, akik fásult bocsizemmel nézik és várják,
hogy történjen velük az, ami béresgyerek felől elrendeltetett.

— Gyerekek — mondja Lulu s ügyetlen kézzel megszegi a cipót—,
ezt a kenyeret ez a kisleány adja nektek, akit megvertetek. Oszd ki
szépen Katikám — szól a kicsihez — adj egy karajt mindenkinek. Úgy,
no . . . Ennek is . . . Igen, igen, neki is . . .

— Nekemnek is? — kérdi kis Kati aggódva a fogyó kenyér láttán s Lulu nevetve nyugtatja meg, hogy majd a végén ő is kap, meg Vicus is.

— Tudjátok — szól a fiúkhoz — ez a kisleány éppen olyan nagyon szegény kisgyerek, mint ti vagytok, csakhogy pesti. Azért mi magunkhoz vettük nyárára, mert anyukája olyan szegény, hogy nem tud neki enni adni. A mi konyhánkon eszik abból, amit nekünk főznek. Tehát nem hazudott. Igazat mondott a tejjel, meg a hússal, meg a többivel. Köszönjétek meg neki a kenyeret.

Meg is köszönik. Megköszönik Katinak a karajokat, ahogy illik: köszönöm szépen — és kis Kati csak osztogat mosolyogva. Már nem sajnálja tőlük, úgy látszik rájött az adás ízére. Vagy tetszik neki a játék, az is lehet. Új játék. Kenyérosztás Morzsapusztán . . .

ŐSZI BÚCSÚZÁS

*Most, hogy búcsúznak künt a fecskék,
a nyártól én is búcsúzom.
Isten veled, kedves terecském,
tizenhárom kedves napom
s ugyanannyi csillagos estém!*

*Mint árva fecske, mely visongva járja
falvát körül, úgy búcsúzom;
képzeletem sebeslő loholása
körülkísér a tarka dombokon,
bereppent egy-egy házba, völgynyílásba.*

*S mikor a küszöbről lelép a lábam,
csak akkor, akkor búcsúzom
könnyesen, amúgy istenigazában;
addig nem volt egy búcsúszóm,
de most megszólal a szívem, a szájam.*

*Tegnap este be fényes volt a Vénusz!
Jól tudta, máma búcsúzom
s hogy nem öröm annak a hazatérés,
kit a szíve folyvást szabadba von,
sír az, mint hadba menő nazarénus . . .*

*Jobb volna tán, ha nép kísérne holtan
s zenével esne búcsúzóm!
Ki rengetegben ügyelegette voltam:
önmagamtól is búcsúzom.
Az a fiú azóta hol, de hol van!*

AZ OLASZ NEMZETNEVELÉS

Irta: *Andrea Z. Ungaro*

AFASISZTA állam eszmei, elméleti, elvi és jogi alapvetését az 1926. évben lefektetett Carta Del Lavoro-ban találjuk meg. A Carta Del Lavoro azonban nem törvény, hanem olyan alapokmány, mondhatni olyan «tízparancsolat», amelynek harminc «kijelentését» (dichiarazione) a fasiszta állam minden későbbi törvényének tekintetbe kell venni. Hogy a Carta Del Lavoro milyen mélyreható változást idézett elő nemcsak az olasz gazdasági és társadalmi rendben, hanem az olasz államéletben és mind a magán-, mind a közjog fejlődésében, annak ismertetése nem célunk. Itt csak az alapokmány két legfontosabb tételét, az elsőt és másodikat mutatjuk be, hogy az alábbiak megértését világossá tegyük.

«Az Olasz Nemzet olyan szervezet, amelynek nagyobb és tartósabb cselekvő eszközei, céljai vannak. Erkölcsi, politikai és gazdasági egység, mely teljes egészében a Fasiszta Államban valósul meg» — mondja az első kijelentés. Nem szükséges ezt bővebben magyarázni, hiszen mindenki előtt világos, hogy e kijelentés szerint minden egyéni vagy akár csoportos érdek alá van rendelve a nemzeti közösség érdekeinek, amit a Fasiszta Állam, tehát egy mindenható, totalitárius állam valósít meg. «Erkölcsi, politikai és gazdasági egység.» Ennek az elvnek természetes következménye, amit a második «kijelentés» fogalmaz meg, hogy t. i. «A munka, minden szervezeti és kiviteli, szellemi és fizikai alakjában, társadalmi kötelesség. A termelés összesége nemzeti szempontból egységes, céljai egységesek és az egyének jólétében és a nemzeti hatalom fejlődésében foglalhatók össze».

A munka tehát, legyen az szellemi, vagy fizikai természetű, nem jog, miként azt a liberális jogrendszer hirdeti, hanem kötelesség. Már maga ez az igen lényeges jogrendszerbeli felfogás egészen új emberideál kialakítását hozza magával: azét az új olasz emberét, akinek nem joga, hanem kötelessége élni és dolgozni a nemzeti közösség érdekében.

A Carta Del Lavoro ismertetett két fejezetéből a közösségi elv bontakozik ki, mint az egész olasz birodalmat bevilágító őrtorony. Hogy a fasiszta elmélet és gyakorlat azonban mégsem akarja elnyomni az egyént, sőt annak legteljesebb mértékű kibontakozását munkálja, azt az alábbiakban világosan látni fogjuk, amikor a «Nevelés Alkotmányá»-nak ismertetésére térünk át. Az egyént azonban a fasiszta rendszer korlátai közé szorítja, ez a rendszer pedig nem más, mint a korporatív állam.

«A fasiszta állam vagy korporációs, vagy nem fasiszta» — hangsúlyozta Mussolini a korporációs törvényről mondott beszédében. Ahhoz pedig, hogy ez a szigorú elv megvalósulhasson, meg kellett szüntetni az «osztályharcot», aminek egyedül célravezető eszköze a társadalmi osztályok elvének lerombolása volt. A szindikalista és korporációs olasz

társadalom ma már csaknem hiánytalanul létrejött, aminek eszmei kiindulópontja éppen Mussolini, az ő Fasiszta Tudománya, a Dottrina del Fascismo alapokmánya a «Carta del Lavoro», gyakorlati megszerzője pedig Giuseppe Bottai.

Az olasz közoktatás első «modern» törvénye a múlt század második felében keletkezett Casati-féle törvény volt, melynek helyére 1923-ban, a fasizmus második évében a Gentile-féle reform lépett (Riforma Gentila). Giovanni Gentile, a fasiszta gondolatvilág elsőrangú filozófusa és pedagógusa, aki több művében, így a Fascismo e Culturaban megvetette az új olasz bölcelet alapjait, s aki éppen ebben az iskolareformban gettette az első lépéseket az új nevelési rendszer kialakítása felé, jóllehet ő aránylag nem sokat változtatott az olasz közoktatás rendszerén, de teljesen új szellemiséggel töltötte meg, azzal a szellemmel, amely a Mussolini által megtestesített és beszédeiben, írásaiban, különösen a Dottrina Del Fascismo-ban megfogalmazott új olasz embert jellemzi. Gentile reformja óta tizenhat év telt el, s ez az idő elég, de egyben szükséges is volt ahhoz, hogy az új szellemnek megfelelő elvek, keretek és módszerek kialakulhassanak. Ez a tizenhat esztendő elégnék bizonyult arra is, hogy az olasz nemzet és a fasizmus eggyé váljanak belső tartalomban és külső formákban egyaránt. És bekövetkezett az, hogy a fasiszta nép jelen állapotában és lehető jövő alakulásában, fejlődésében feltétlenül szükségessé vált a tisztára és érintetlenül fasiszta nevelés rendszerének megalkotása, olyan elveknek és rendszereknek a lefektetése, amely lehetővé tegye, hogy az «új olasz ember» hiánytalanul kialakuljon; amely az ifjúságot úgy neveli, hogy annak minden tagja könnyen megtalálhassa és nehézségek nélkül élhesse a maga kulturális, gazdasági, korporációs-társadalmi, katonai, politikai és erkölcsi életét.

A fasiszta állam két alappillére, a Fasiszta Párt és a Korporációs Rend már régóta áll, de az épület csak most készült el teljesen, amikor az olasz nevelés teljesen új rendszerbe foglalásával a munka alkotmánya mellett elkészült a fasiszta nemzet másik alapokmánya, a Carta Della Scuola is. A fasiszta állam politikai szerve a párt, a társadalmi és gazdasági rend a Munka Alkotmányára épített korporációkban testesül meg, míg az új olasz ember szellemi melegágya a nemrég törvényerőre lépett «Nevelés Alkotmánya».

A Carta Della Scuola huszonkilenc fejezetre oszlik. Az első hét az új olasz nevelés általános irányelveit és szellemét határozza meg, míg a továbbiak az elemi, közép- és felsőoktatás rendszerét foglalják magukban.

Az Olasz Nemzet erkölcsi, politikai és gazdasági egységében, amit a Fasiszta Állam integránsan valósít meg, az iskola, az összes társadalmi erőknél a családtól a korporációkig és a pártig terjedő összefogó alapja, az új nemzedékek politikai és emberi öntudatát alakítja — állapítja meg az első kijelentés, mintegy a Carta del Lavoro első kijelentésének kiegészítéseképpen. A fasiszta iskolának kell megvalósítani az olasz népi kultúra egységét, amely az olasz fajnak és művelődésének örök értékein nyugszik.

Az új olasz életben az iskolai és a politikai kor egyszerre kezdődik: az iskola, a Gioventu Italiana del Littorio (G. I. L.) és a Gruppi Universitari Fascisti (G. U. F. Egyetemi Fasiszta Csoportok) alkotják a fasiszta nevelés egységes szervezetét. Mindhárom intézmény kötelező gyakorlása képezi az olasz «iskolai szolgálatot», amely a gyermek negye-

dik évében kezdődik és tart 21 éves koráig. 14 éves koráig mindenki köteles iskolába járni, de a G. I. L.-ben további «szolgálatot» teljesít az is, aki nem folytatja tanulmányait. Az iskolai nevelés egységét az erkölcsi és politikai tartalom biztosítja, ami a G. I. L.-ben a sport és a katonai kiképzés terén nyer kiegészítést. A főiskolai és egyetemi ifjúságnál a Gioventu Italiana del Littoriot a Gruppi Universitari Fascisti jelenti ebből a szempontból.

Az olasz iskola szervezete három nagy részre, az elemi, a közép- és az egyetemi oktatás rendjére tagozódik.

Az elemi iskola már négyéves korában falai közé hívja a gyermeket: 4-től 6 éves koráig a kisgyermek már «szolgálatot» teljesít az elemi iskolának úgynevezett «materna» (anyai) tagozatában. Itt hangsúlyozzuk az «iskolai szolgálat» megnevezését, mert azt hangsúlyozza az Alkotmány is, hasonlóan a Munka Alkotmányának munkakötelesség elvéhez. Ezután következnek a hároméves, tulajdonképeni elemi iskola. Ez a három év elsősorban a gyermek erkölcsi, szellemi, emberi kibontakozását, közösségi és egyéni jellemének a kialakulását óhajtja elérni. Szakszempontokra nem sok gondot fordít, mert azoknak kiművelésére még később is elegendő idő van: az elemi tagozatot követő «munkaiskola» (scuola Del Lavoro) már a gyakorlati élet felé való útbiztosítás első állomása is. De ennek az iskolának a célja sem az, legalábbis nem elsősorban való célja, hogy végleg életútjára bocsássa az ifjút, hanem a fasiszta világnézetet a munka szeretetén és megbecsülésén keresztül is belenevelje az egymást követő nemzedékekbe. A jövő olasz nemzedékek egyedei a gyermekkori közös munka emlékének keresztül is fel fogják ismerni egymást, de nemcsak azokat, akik egy osztályban jártak, hanem minden más olasz testvérrel szemben sokkal mélyebb és erőteljesebb lesz a testvéri, faj- és népközösségi érzés.

Ez a nevelési szándék azonban egyáltalán nincs összefüggésben az emberi «egyenlőség» elvével, sőt ez az iskolarendszer az «emberi egyenlőségek gyógyíthatatlan, de termékeny és jótékony» igazságára épül, s ebből kiindulva az emberi «értékek és érdemek» szerint tagozódik tovább. Egyszóval az új olasz iskola az első hét évben a közös ideálok, a közös fasiszta világnézet kiművelését és nevelését akarja elérni. De már ebben az időben, különösen a «munkaiskolában» megkezdődik a gyermekek egyéni hajlamainak, tulajdonságainak és tehetségének a megfigyelése, hogy az elemi iskoláit befejező gyermek a neki megfelelő szakiskolák valamelyikében, vagy az egységes és három évre terjedő középiskolában tanuljon tovább: a hároméves kézműipari (artigiana), a hároméves, különféle szakfoglalkozásokra előkészítő (professionale), a hároméves művészeti előképző, a nyolcéves művészeti, a hat- vagy tízéves zenei iskolában, illetve az egységes, hároméves középiskolában. A legutóbbit kivéve, az összes felsorolt típusok tulajdonképen már a gyakorlati életbe torkolnak, de a különös tehetségeket nyitott ajtók várják mind a felsőbbfokú szakiskolákban, mind pedig a művészeti intézményekben. A középfokú iskolarend magasabb évfolyamaiba, helyesebben a hároméves középiskolát követő, egyaránt öt évre terjedő gimnáziumba (liceo classico), reáliskolába (liceo scientifico), művészeti iskolába (liceo artistico), a tanítóképzőbe és a kereskedelmi-ipari iskolába, valamint az egyenként négyéves mezőgazdasági, ipari, földmérő és hajózási iskolába. Ezekből a felsőbbfokú iskolákból és intézményekből vagy közvetlen út vezet a főiskolákra és egyetemekre, vagy bizonyos

megszorításokkal megállapított feltételek szerinti vizsgák letétele után szintén megvan a továbbtanulás lehetősége.

A hároméves középiskola az, amely a már az elemi iskolában megindított «nevelést» folytatja, s a hangsúly itt még mindig az erkölcsi, politikai, szóval a világnézeti és jellemnevelésen van. Tehát az Iskola Alkotmánya nem a tanításra, hanem a nevelésre helyezi a hangsúlyt. Nemcsak tanítani akar, hanem olyan egyének nevelése a fő célja, akik gátlások nélkül tudnak beleilleszkedni az «Olasz Nemzet erkölcsi, politikai és gazdasági egységébe». A polgári puhaságot és kényelmet megvető, cselekvő, politikus és harcos, katonajellemek nevelése a legfontosabb célja az egész olasz nemzetnevelésnek. Ezt a célt már régebben is zászlóra írták, amikor a «közoktatásügyi» minisztériumot «Nemzetnevelési minisztériummá» szervezték és keresztelték át. A felsorolt szakiskolákban is tovább folyik az ilyen szellemű nevelés és mindkettőnél nagymértékben egészítődik ki az ifjúsági szervezeten (G. I. L.), de ez utóbbiaknál már mégis a szakszemponatok válnak uralkodóvá, mert rendszerint a gyakorlati életre, a korporációs társadalmi és gazdasági keretek kitöltésére készítik elő az ifjú olasz nemzedékeket.

A középiskola három évfolyamát a különböző kulturális jellegű ötéves felsőbb iskolák követik. A «scuola media» (középiskola) három éve alatt, az egységes, közösségi szellemű nevelés keretein belül, tovább folyik az egyéni megfigyelés és tehetségkutatás.

Mindebből következik, hogy az olasz iskolatörvény intézményesen biztosítja és teszi lehetővé az ifjú nemzedék tagjainak tehetségszerinti kiválasztódását. Köztudomású dolog, hogy az olasz társadalmi rendszerből teljesen kigyomlázták a liberális gyomokat, legelőször is a társadalmi osztályok elvét és az arra felépülő osztályharcot tették lehetetlenné. Ez az iskolarendszer, s csakis ez a nevelési felépítés teszi lehetővé, hogy a régi liberális szellem minden káros csökevénye eltűnjön az új olasz birodalom társadalmából. Mert a régi iskolarendszer az osztályok elvére épült: csak a legkritkább esetben, az egészen kivételes tehetségű gyermekeknek sikerült az iskolán keresztül áttörni családjuk társadalmi osztályának páncélfalait. Az olasz korporációs társadalmi rend egyik alapelve, hogy a hivatásrendek, illetve érdekképviseletek szerint, nem egymásfőle, vagy alárendelt, hanem szervesen egymásmellé sorakozó társadalmi kategóriák, a szindikátusok, korporációk, vagy ha magyarul akarjuk mondani, «rendek» irányítása és egész életének biztosítása az új «szellemi elit», a mindenkori legtehetségesebb olaszokból, nemzedékeként változó «tehetség-nemesség» kezében legyen.

Meg kell említeni, hogy a «Carta» külön intézkedik a «művészi nevelés rendjéről» is. Ez a külön intézkedés nagymértékben érthető Itáliában, ahol a művészetnek az egész nyugati kultúrában a legnagyobb jelentősége, a legősibb hagyományai vannak, s ahol talán a legtöbb művészegyéniség él és alkot. A művészi nevelés első csiráit már az elemi iskola «munka»-tagozatában megtaláljuk, folytatódik ez némileg a kézműipari iskolában, s nagymértékben a már felsorolt, alsó- és felsőfokú művészeti intézményekben, amelyek már az alkotó és alakító művészetek rendje szerint tagozódnak. A középfokú nevelés keretén belül találjuk a művészeti liceumot (liceo artistico). Ez azonban nem jelenti azt, hogy a művészeti akadémiákra csak ebből az intézményből lehetne jutni. Megvan ennek a lehetősége úgy a középiskola többi típusából, — természetesen felvételi vizsga letétele mellett —, miként

azokból a művészeti intézményekből is, amelyek közvetlenül az elemi iskolából, illetve annak «munka»-tagozatából ágaznak el.

Ugyancsak külön fejezet intézkedik a női nevelés rendjéről. A nőnek a fasiszta társadalomban külön rendeltetése és hivatása van, éppen ezért külön nevelőintézmények is szükségesek, hogy a fiatal leányok későbbi hivatásukat annál könnyebben teljesíthessék. A régi rendszerű vegyes iskolákat már régebben megszüntették. Az elemi iskola elvégzése után a lányok vagy a leánygimnáziumban, vagy a speciális hároméves leányiskolában, vagy pedig a női tanítóképzőben folytathatják tanulmányaikat. A női tanítóképzőbe mind a két másik intézményből át lehet menni. Természetes, hogy a nők részére is nyitva áll a főiskolai vagy egyetemi, akár művészeti, akár tudományos továbbképzés lehetősége.

Az egyetemi rendszerről tulajdonképpen nem sokat kell beszélni. A főiskolák és egyetemek elosztása, tagozódása teljes mértékig megfelel a tudományos elveknek, de az is bizonyos, hogy egyes szakoknak, fakultásoknak az átalakításában, átrendezésében része van annak, hogy a régi beosztás nem felelt meg a korporációs társadalmi és gazdasági rend következményeinek. Különös gondot fordítanak az egyetemeken és főiskolákon a fasiszta politikai tudományok művelésére, s nagymértékben fejlesztik a kémiai és mechanikai tudományok művelését, amire az autarchiás Itáliának multhatatlanul szüksége van.

Amíg az elemi és középiskola rendszerében elsősorban a nevelésen van a hangsúly, addig a főiskolákon és egyetemeken már a teljes érvényű szakszemponatok és az egyes tudományok igényei lépnek előtérbe: az elemi és középiskolai rendszerben uralkodó nevelés, jellemalakítás, világnézetformálás helyére a metódika lép: az egyetemek és főiskolák az olasz tudományosság, de amellett az állami gépezet, a gazdasági és társadalmi élet vezetőinek sokrétű, gazdag tárházai. A világnézeti nevelés azonban itt sem marad abba, csakhogy ez már nem annyira az egyetemi előadótermekben, mint inkább a fasiszta egyetemi csoportokban (G. U. F.) történik.

Az olasz nevelés tehát, mint ebből a rövid ismertetésből is kitűnik, nagy lépéssel vitte előre a nemzetnevelés kérdéseit. Merészen szakított megrögzött, régi és elavult rendszerekkel, elvekkkel és érdekekkel. A nemzetnevelés terén ugyanolyan bátor kézzel nyúltak hozzá a kérdések megoldásához, mint ahogy tették azt a társadalomban és a gazdasági életben is.

Tulajdonképpen már nem tartozik ide, mégis meg kell említeni, hogy az olasz nevelési alkotmány ismertetett rendszerét ma még nagy mértékben egészíti ki a Dopolavoro ismert intézménye, aminek egy jórészt alkotja az iskolán kívüli nemzetnevelés.

FÉLNEK A FÁK

Valami készül a nyurga fák közt:
remegő lombbal összehajolnak,
furcsa színekkel lángolt az erdő,
még enyhe az ősz, de mit hoz a holnap?
Valami készül . . .

Csavargó szél jött s összekúszálta
tegnap a fákat, takarodót jűtt:
Most lázad az erdő, nyara se volt még
s készülnie kell, aludnia hosszút,
vetkeznie kell.

Rázuhant ködben kell várnia ismét
új bontakozásra, míg seper az orkán.
Fázni a fagyban, némán, tehetetlen.
Korbáccsal a szél végig ver a tar fán,
míg ága leroppan.

Csapattal jönnek a lomha favágók
és dűl a szekerce, leomlik a rönk.
Ott fekszik a marton, halálra-sebezve,
visszhangzik a szurdék, míg jaj szava döng
s felhorkan a duvad.

Ki érti a fáknak döbbenetét,
ha itt a november csallósaival?
Ma láttam az erdőt szorongani, lázban,
figyeltem, mit suttog gallynak a gally
titokzatosan.

— Mi adjuk a háztüzek melegét.
Mi adunk bölcsőt, asztalt, fedelet.
Mi vetjük a végső nyugalom ágyát,
s velünk ki gondol, ha tél közeleg . . .
Ki gondol a fákkal?

*Uram, Te hallod az erdők sírását.
 Enyhítsd a cudar telek szigorát!
 Lány hó-nyoszolyán ringasd el a szálfát:
 Álmodjanak új kikeletről a fák,
 mert félnek a fák . . .*

Hunyady István

GONDOLATOK A 300 ESZTENDŐS RACINE-RÓL

Irta : Terestyéni Ferenc

KI MERÉSZELNÉ azt állítani, hogy Racine tragédiáinak nincs szükségük arra, hogy szerzőjük háromszáz esztendős jubileuma alkalmával elővegyék őket a polcról, megtisztítsák immár három évszázad porától és frissen helyezték oda a háromszáz esztendős Racine ünnepének kiállítási asztalára. Bizonyára sokan olvasták őket az irodalmárok közül, de vajjon hányan akadnak olyanok, akik újra elolvasták és elolvassák. Racine 300 esztendős jubileuma alkalmával előkerestem tehát én is Racine munkáit a sorból, odahelyeztem őket asztalomra, mintha nem 300 évvel ezelőtt, hanem csak tegnap születtek volna. És miután emlékezetből kiűztem minden Racinéra vonatkozó megjegyzést, kritikát, melyekkel egykor kényszerűségből terheltem meg magamat, újra elolvastam a tragédiákat és a háromszáz esztendős homályból elővett drámák jeleneteinek és felvonásainak olvasása közben ilyenféle gondolatok keltek életre bennem.

* * *

Mínthogy másokkal együtt én is emlékszem még, hogy Racine a 25 és 38 éves kora közötti időben, a közbeeső 13 év alatt írta tragédiáit, profán műveit és azt is tudom, hogy azután 70 éves koráig, tehát 22 éven át nem tett egyebet, mint megtagadta és megsiratta őket és ezt a huszonkét esztendőt úgy tekintette, mint vezeklést műveiért, önkénytelenül is azt kértem magamtól, milyen lehetett a lelkiállapota, mikor drámáit írta? Racine rejtélyekben gazdag életének titkai közül ez izgat engem leginkább.

Nem szabad egy pillanatig sem megfeledkezni arról, hogy Racine lelkét a Port-Royal-zárda vallásos szelleme alakította és töltötte be; azt is tudjuk, mi volt a Port-Royal-zárda és milyen volt a szelleme, továbbá az is ismeretes, minő lelkület volt Racine. E kettő ismerete elégséges ahhoz, hogy fogalmat alkossunk egy ilyen környezetnek egy a Racinéhoz hasonló lelkű ifjúra gyakorolt hatásáról. Egyébként is vannak erre vonatkozólag szavak, meg-

jegyzések, melyek nem csálnak meg: gondoljunk csak vissza arra, hogy mikor Racine 50 esztendőskorában újból megglelte régi fiatalságát, milyen borzongással beszél még akkor is mestereiről, a magányról, a vallásos kegyeletről, mely őt környékezte. Ilyen mély hatástól nem lehet csak olyan könnyűszerrel megszabadulni, mint ócska, terhes ruhadarabtól: csak sajátmaga súlyos megbzése árán rázhatott volna le ilyen mély, minden idegszálába berögződött hatást. Racine húsz-huszonöt éves korában egyáltalán nem gondolt arra, hogy kivonja magát e hatás alól. Jóllehet követni akarta azt az utat, melyre szelleme és művészi ösztöne vezérelte, gyermek- és ifjúkorának régi otthonával is fenn akarta tartani a baráti kapcsolatokat. A szakítás nem tőle indult ki; és ha haragudott a Port-Royal lakóira, az főképp azért volt, mert magatartásukkal olyan választásra kényszerítették őt, mely nagy fájdalmat okozott neki. Ennek ellenére is kifakadásaiban több a szemrehányó, a méltatlankodó, mint a gyűlölködő hang.

És kérdezhetjük most már, attól a perctől kezdve, amikor a szenvedélyek árjába vetve magát, művészete — mely nála nem áll másban, mint színszerűség szempontjából újra átélni a szenvedélyeket — egyedüli irányítója, mivé lesz az ő Istenszeretete, az erény és tisztaság után való vágya, egyszóval hite, melyet a Port-Royal-zárda mesterei oltottak lelkébe? Másoknál, akik az övéhez hasonló utat jártak meg, de akik nem voltak oly mélyen áthatva a hittől, mint Racine, a hit rendszerint kialszik, kivész a bemocskolódott lélekből. Racinenál — jóllehet érzem, hogy a hasonlat tökéletlenül fejezi ki a valóságot —, úgy gondolom, éppen ellentétes irányú folyamat ment végbe: a hit, amely nem tud együtt lakozni az érzékiséggel, de amely kialudni sem akar egy olyan lélekben, mely azelőtt teljesen uralma alatt állott, nála a léleknek abba a titkos, elzárt, csendes felső rétegébe húzódott, melyről a lelkiélet kutatója és nagy mestere, Sal. Szent Ferenc beszél. A léleknek ebben a felsőbb régiójában a hit tiszta légkört talált, amely eltette és megőrizte a kapcsolatot Istennel, bár az alantasabb rész az ösztönök uralma alá jutott. Nincs ebben semmi valószínűtlenség, megtörtént ez az eset másokkal is abban a korban, amikor a vallás nem csupán külső máz volt, hanem az egyén életének leglényegesebb összetevője. Hogy egy komoly ténnyt említsünk, valószínűnek, sőt biztosnak látszik, hogy Racine 22 és 35 éves kora közt sem hagyta abba az imádságot.

Ami a számunkra különösen fontos, az az, hogy egy olyan mű, amely olyan lélekben fogant, melyben a hit ámbár csak száműzött, menekült formában, de mégis csak élt, nem lehet lényegé-

ben alantas indulatú. Amíg a hit megvan a lélekben, bár meg is tagadja valaki a neki való engedelmességet, nem hallgat az el teljesen és amikor a költő azt véli, hogy művészetét kizárólag vérének és húsának rezgéseit táplálják, akaratán és tudatán kívül belevegyülnek szívének rezgéseibe a hitnek tiszta hangjai is. Így magyarázható meg az a különös érzés, melyet néha Racine műveinek olvasása kelt bennünk: Racine száműzni próbálta lelkéből a hitet, hogy az ösztönöknek, a szenvedélyeknek himnuszait énekelje, de ezeket az idegen dalokat nem tudja Racine másképp énekelni, mint a hitnek a tiszta hangján.

* * *

Racine költészete a szerelmet éneкли: nem a galantériát, nem a nagyvilági érzékiség sivár játékát, hanem a mély, mindent felemészítő, szenvedélyes szerelmet. A tragédiákat olvasva könnyen azt hiheti az ember, hogy Racine kizárólag a szerelmet és annak bonyolult utait vizsgálta. Még olyankor is, amikor valami más szenvedély látszik elfoglalni a dráma hőseinek lelkét és látszólag az irányítja a játékot, tulajdonképpen a szerelem marad a középpontban és leggyakrabban az adja meg vér és könnyek között a drámának a végső kimenetelét, ami mutatja annak végzetes hatalmát.

Racine kortársai, Mme de Sévigné és P. Rapin — hogy két kiváló tanut említsek — megjegyzik Racine művészetének ezt a különös jellemvonását, és szemrehányást tesznek azért neki. Azok a görög tragikusok, akiket Lancelot olvasott és magyarázott jeles növendékének, bizony nem adnak ilyen fontos, mindent mozgó szerepet a szerelemnek. Figyelmesebbek lévén az életre, a valóságra, csak akkora helyet engednek a szerelemnek a dolgok irányításában, amekkorát az emberek életében valóban elfoglal. Így jár el Calderon, az óriási távlatokat megragadó Shakespeare, így tesz Corneille is. És ezért megesik, hogy néha magasabbra emelkednek, mint Racine, aki minden figyelmét a szerelem rezdüléseire irányítja.

Többé-kevésbé tapasztalatból ismerte annak mindenféle változatát és ezért hozzá mer nyúlni a szerelemnek legszenvedélyesebb, legvadabb formáihoz is: Roxane és Phédre esete egyáltalán nem ijesztik el; s talán éppen ezek perzselő szenvedélyének szavakba való öltöztetésére tett erőfeszítései közben írta legszellemesebb és legmegkapóbb fordulatait. Még ilyenkor is a lélek vezeti írása közben, melyben a hit lakozik és ez elégséges arra, hogy hangja ne veszítse el nemességét.

Az antik világ szemében a szerelem az érzékek szórakoztatása volt, feltéve, hogy nem valamelyik istentől büntetésként kibocsátott betegség, mánia formájában jelentkezett. Azonban ismeretlen előttük —, hogy úgy mondjuk — az önátadásnak az a mindent legyőző, parancsoló szüksége, mely egy emberi szívet leigázhat. A romantikusok, szemben az ó-kori pogány írókkal, az emberi szívet a szerelemnek minden fordulatába, útvesztőjébe szívesen beleviszik és valósággal istenítik a szerelmet. A szerelem szent érzelem lesz náluk, melyben az Isten szava nyilvánul meg; olyan érzelem, amely megtisztít mindent, amit inspirál, törvényesít mindent, amit diktál, törvény lesz a törvény felett, végzetes törvény, melynek nem lehet ellenállni, amely homlokukon megjelöli alattvalóit és azokat hőökké avatja.

Racine époly távol van a pogányok köznapiságától, mint a romantikusok édeskés érzelgősségétől. Még egy Pyrrhus, egy Hermione, egy Roxane esetében is kényszerítve érzi magát a szerelem, hogy érzéki vonását elrejtse az érzelemben rejlő neme-sebb vonások mögé. A szív az, amely itt elsősorban beszélni akar. És amikor megnyerte a jogot, hogy nyilvánosan is megnyilatkozzék, mekkora nemességgel, minő finom szemérmességgel fejezi ki vágyakozását. Figyeljük meg csak Monine, Junie, Iphigénie kedves hangját; ez a fajta félenk tisztaság ismeretlen volt a pogányok előtt. És bár ezek a szívek csordultig vannak a vágyakozással, mégsem szólnak soha elvakultan jogaikról. A szerelem legyen az öröm vagy fájdalom, legyen az gyönyörűség vagy teher, Racinéval sohasem lesz méltóság, jogcím. Felette mindig ott állnak érvényesítve erejüket a család, a város, a becsület törvényei; még amikor győzedelmeskedik is a szerelem akkor, sem lesz törvénné.

* * *

Ezekhez a szerelmi tragédiákhoz, melyeknek érzelmi bonyodalmaikat tapasztalatból eléggé ismerte, az anyagot a multból kölcsönözte.

Meg kell érteni, hogy Racineban semmivel sem volt több érzék, több érdeklődés a mult iránt, mint kortársaiban. Racine nem érdeklődik a multban az iránt, ami mulékony, ami ideiglenes, ami nem lényeges. Amit ő a multban keres, az nem az, ami elmúlik, ami megszűnik létezni, hanem az, ami a jelenben is folytatódik. Mi ezt nehezen tudjuk csak megérteni, mert felfordítottuk a klasszikus kor nézőpontjait. A mult minket főképp azért érdekel, azért vonz, mert különbözik a mi korunktól és így alkalmat, módot nyújt nekünk, hogy egy pillanatra kiszálljunk korunkból és

önmagunkból. Igy mi a multban igen fontos szerepet juttatunk az esetleges, külsőséges dolgoknak és jobbra csak azok iránt mutatunk érdeklődést, amilyenek pl. : a szociális, a társadalmi helyzet, az erkölcsök, a ruházat, a lakásviszonyok és hasonlók, közben pedig a homályban észrevétlenül hagyjuk azt, ami Racinet érdekelte, ami lényeges, ami elvezetne bennünket saját korunkhoz, önmagunkhoz, ezek pedig az emberiség és a szív szenvedélyei. Talán valami mély ítélet, meglátás is van ebben a magatartásban, nem csupán kor-divat. Mi azt hisszük, hogy az emberi szív mozgékony, átalakítható, formálható, hogy egy új kultúra új érzésmódokat, új szenvedélyeket, új vágyakat olt bele, úgyannyra, hogy pl. egy Homéros vagy Euripides-korabeli Andromaque nem lehetett olyan szívvel és érzelmekkel felruházva, mint egy 1667-ik esztendőből való, Racine tragédiájában életrekelő Andromaque. Racine ezzel ellentétben korával együtt azt véli, hogy a ruhák és a szokások különbözősége mögött az emberi szív lényegében ugyanaz marad, hogy pl. egy XVII. századi, Racine-korabeli anya éppen úgy cselekedett, érzett, gondolkodott, mint az, aki a Krisztus előtti XVII. században élt.

Racine ennek megfelelően ragaszkodik a multból azokhoz az érzelmekhez, azokhoz az emberi szenvedélyekhez, melyeket állandóknak, minden korban ugyanolyanoknak gondol és azokat merészen áthelyezi egy, a saját korának megfelelő keretbe, ahol a mult esedékes vonásai egyáltalán nem, vagy csak megfelelően átalakítva jutnak kifejezésre. A multnak a nem lényeges vonásai tehát megváltoznak, a dráma a pogány világból átkerül a keresztény civilizáció, a keresztény erkölcs világába. Racine pogány drámákat, megtartva belőlük a lényeges, el nem múló, minden korban meglegelhető szenvedélyeket, áthelyezte a keresztény világba, megfelelően átalakítva azokat az esetleges jegyeket, melyek az idővel, a műveltséggel, a korviszonyokkal együtt megváltoznak. Sokan — különösen katolikus írók, akik P. Claudel nagy nevével takaróznak, ezzel kapcsolatban «cinizmus»-sal, drámáinak kimenetele miatt pedig «erkölcsi defetizmus»-sal vádolják Racinet.

* * *

Lehet-e vajjon Racine «erkölcsi defaitizmus»-áról beszélni? Mindenesetre nem a modern romantikusok — legyenek azok egyébként kiváló katolikus írók — vannak hivatva arra, hogy ezen a ponton Racinet megbélyegezzék.

Az erkölcsi defetizmus a használatos meghatározás szerint abban áll, hogy valaki előre legyőzöttnek hiszi magát a szenvedé-

lyek harcában, legyőzöttnek anélkül, hogy ellenállást fejtene ki, mintegy ráhagyatkozva az elbukás útjára, nem állva ellen a sorsnak, elbukik anélkül, hogy tudná, miért győzték le. Még ha alul marad is valaki a küzdelemben, csak akkor lehet legyőzött, ha előzőleg küzdött azért az erkölcsi harcok mezején — úgy mondhatjuk —, tisztelet jár a legyőzötteknek, az elbukottaknak is. A deeftista azonban nem lehet legyőzött, hiszen nem is próbált küzdeni a szenvedélyei ellen. Öntudatlanul, észrevétlenül engedi magát sötét hatalmak által felemészteni. Az újabb jansenista freudiánusok között, aki figyelemmel kíséri az újabb irodalmi termést, különösen Franciaországban több ilyen «erkölcsi defetizmus»-sal megbélyegezhető íróttal talál, de semmi hasonlót nem lehet Racinenál, aki igazi klasszikus is, nem tud olyan jellemet alkotni, amely előre elveszettnek tudja magát.

Racine pesszimista vakmerőséggel vizsgálja tragédiáiban a szenvedély fordulatait, eltévelyedéseit. A szenvedélyes lélekről vallott felfogásában Pascalnak a «Discours sur les Passions de l'Amour» című munkájában lefektetett tanításához csatlakozik, miként Corneille Sal. Szent Ferenc «Traité de l'Amour de Dieu» című munkájához. Ez annyit jelent, hogy Pascallal együtt nem hisz abban, hogy az ember saját erejénél fogva ura lehet önmagának. Az ő hősei gyakran legyőzöttek. A kegyelem hiányzik nekik vagy énüknek jobb, nemesebb része nem tud győzedelmeskedni a szenvedélyeken. Azonban ennek ellenére sem az ördög feltétlen uralma alatt álló kárhozottak, nincsenek teljesen kiszolgáltatva a bűnös és öntudatlan szenvedélyeknek; gyenge esendő emberek, akik ismerik önmagukat, látják, hol van a jó és hol a rossz, de ennek ellenére is engednek a rossznak, mert nincs elég erejük az ellenálláshoz.

* * *

Racine tanítása egészséges, olyan lélekből fakadó, melyben a lelkiismeret virraszt, melyben a hit él. Racine azonban költő és a költészet az öntudatoson túl az ösztönös, az érzéki titokzatos forrásaiba nyúlik vissza.

A költészet, ahogy mi azt elképzeljük, valami titokzatos dolog, amely az észnek a határán túl születik. Ez a határtalan terület, melyet képességeinkkel nem tudunk kikutatni, a tudatalatti birodalomhoz tartozik, ide utaljuk azokat az érzelmeket, jelenségeket, melyek néha jelentkeznek bennünk, melyeknek csak erejét érezzük, de eredetét, természetét nem ismerjük. A költők — ha nekik úgy tetszik — ebben isteni inspirációt sejthetnek. A modern költészet mélyen elmerül ezekbe az öntudat

alatti régiókba, mert többé-kevésbé szenzualizmussal van telítve. Egészen más a helyzet a klasszikus költőknél. A klasszikus költészet elsősorban intellektuális. Érintheti az érzékiség területét is, de csak az értelmén keresztül. Minden eleme olyan világból való, melyet az ész, az értelem bejárhat még olyankor is, amikor az elragadtatás szárnyain igen magasra emelkedik a költő, jöllehet itt már az értelem önkénytelenül is meghajol a felsőbb világosság előtt. Igen gyakran mérték és egyensúly ez a klasszikus költészet. Számára a szépség nem más, mint a kitestésített igazság kisugárzása.

Racine költészete, mint egész gondolkodása, tisztára klasszikus. Mindazt, amit mond, azért mondja, mert az ész azt igaznak fogja fel. De íme a csoda, mely szinte páratlan a klasszikus korban: Racine költészete abban a pillanatban, hogy intellektuális és kiegyensúlyozott, ugyanakkor olyan rezdüléseket is zár magába, melyek az értelemtől bejárható területen túlvezetnek.

És ezek a rezgések olyan mélyek, hogy még a legtitkosabb izekbe, idegekbe is behatolnak; az érzékekből kelnek életre és magukat az érzékeket indítják meg. Ismeretes, hogy 1664—1677 között, amikor Racine tragédiáit írta, érzékisége nagyon is gyanús forrásokból táplálkozott. Nagyon vigyázott arra, hogy valamit is el ne áruljon ezen kapcsolatok eltévelyedéseiről, de a langresi múzeumban látható portréja eléggé kifejező ebből a szempontból; anélkül, hogy az igazság látszata ellen vétenénk, fentarthatjuk a véleményt, hogy szerelmi féltékenységből meg akarta haragjában mérgezni Mademoiselle du Parc-ot.

Ebből a szempontból lehet tehát szó Racine-veszélyről, ez a veszély azonban nagyon is viszonylagos. Miként az élet, a művészet is, mely az életnek a képe, veszélyeket, de ugyanakkor segítségeket is rejt magában. Az erkölcsi egyensúly megszerzése nehéz művészet. Hogy helyesen fejlődjenek, az embereket tapasztalattal, körültekintő óvatossággal kell hozzá szoktatni az élethez és művészethez. Fontos, hogy a lélek megőrizhesse a szilárdságát, az épségét, hogy csak olyankor kerülhessen érintkezésbe a veszélyekkel, amikor már elég erős azok legyőzésére. Racine 300 esztendő jubileuma alkalmával nem hallgathatjuk el, nem zárhatjuk le ezt a kis megemlékezést anélkül, hogy ki ne jelentsük: Racine az a költő, akinek olvasása helyes irányítás mellett legjobban gazdagíthatja és nemesítheti a lelkeket.

A HADVISELŐK CÉLJA

Az Európában kitört háborúnak több sajátossága is van, de talán az a legérdekesebb, hogy abban minden semleges állam közvetlenül is érdekelve van. Nem a háború gazdasági és politikai hatásáról, a semleges államok magatartásáról a küzdő felekkel szemben, vagy arról van itt szó, melyik ma még semleges állam bonyolódik be a harcba az egyik vagy a másik fél oldalán. Ez a kifejezés, hogy közvetlenül vannak érdekelve a semleges államok a háborúban, annyit akar jelenteni, hogy ez a háború épügy érinti jövőjüket, mintha maguk is hadviselő felek volnának. Ez az állítás nemcsak a világnézet szempontjából helytálló. Nem is azt akarjuk mondani, hogy két világ: a demokrácia és a totális államforma küzd meg egymással, és így ha a háború befejezésekor lesz győztes, akkor az egyik világnézet győzte le a másikat és ezt a tényt akkor majd a semleges világnak is tudomásul kell vennie. Nem erről a közvetlen érdekeltségről akarunk beszélni, már csak azért sem, mert véleményem szerint világnézetek harcát sohasem a fegyver dönti el, hanem a szellemi erő. Könnyen megeshetik, hogy ha az egyik tábor fegyveres ereje a másik fölé emelkedik ugyan, a legyőzött világnézete szab majd mégis utat az állami élet jövője számára. A semleges államok abban az értelemben vesznek részt közvetlenül a háborúban, hogy a hadviselők hadi céljaiinak elseje Európa újjárendezése. A háború tétje tehát Európa és így a semleges államok is.

Stephan King Hall, az időközi választáson megválasztott új angol képviselő neve propagandalevelei, az úgynevezett King Hall-levelek révén vált ismertté világszerte. King Hall leveleinek előfizetői között szavazást rendezett arról, mi Anglia háborús célja. Az általa közreadott eredmény szerint 212 a szabadság védelmét jelölte meg otthon és külföldön a háború céljául. További 189 úgy válaszolt, hogy a világot egyszersmindenkorra meg kell szabadítani a háború borzalmaitól és ilyen módon kell biztosítani a nemzetközi együttműködést, 138-an pedig úgy vélték, hogy a háború céljának egyszerűen a nemzetközi gazdasági együttműködésnek kell lennie. King Hall ehhez az eredményhez hozzáteszi, bizonytalan még, hogyan lehet ezt az utóbbi két célt elérni, de általános az a felfogás, hogy a cél érdekében a nemzetek szuvenéritását általában korlátozni kell.

Az Economist, az elterjedt angol közgazdasági lap október 21-iki számában a háború céljáról írva utal az Észak-amerikai Egyesült Államok alkotmányára, amely szerint mindegyik államnak bármilyen alkotmánya lehet, feltéve, ha az köztársasági. Erre hivatkozva azt

mondja: épúgy elő kell írni Európában, hogy az államok bármilyen kormányformát is választhatnak, de a jogegyenlőséget és a szólásszabadságot meg kell tartaniok.

A háború céljáról Angliában megindult vitában sűrűn fordul elő az Európai Egyesült Államok megvalósításának a gondolata. Ezek a gondolatok sokszor Európa egész területére kiterjednek, sokszor pedig csak egy részére, Középeurópa-ra, ahol az újból feltámasztott Lengyelországnak és Csehországnak a többi középeurópai államokkal együtt államszövetségbe kellene lépniök. Mindenesetre az európai államoknak a Nemzetek Szövetségénél szorosabb és hatékonyabb együttműködését szorgalmazzák. Ebből a célból egy új nemzetközi szervezet létrehozását tartják kívánatosnak. Hogy ez az új nemzetközi szervezet a Nemzetek Szövetségének új alapon való feltámasztása, vagy pedig valami más lesz, arról csak találgatásokra vagyunk utalva. Annál is inkább, hiszen az angol kormány háborús célját még mindig nem állapította meg. Az angol államférjak beszédei csak általánosságban mozogtak erről a kérdéstről.

Egyet már ma bizonyossággal meg lehet állapítani. Azt ugyanis, hogy Európa újjárendezésének problémája fel van vetve. Mussolini volt az első, majd utána a német birodalom vezére volt az, aki kezdettől fogva hangoztatta, hogy új európai rendezésre van szükség, miután a páriskörnyéki békekben teremtett európai rend nem tartható fenn. Ezt a nézetét az angolok is osztják, tehát újjárendezése szönyegre kerül, akárhogy is végződjék a háború. Hogy itt milyen messzemenő tervekről lehet szó, mi sem mutatja jobban, mint az a gondolat, hogy az államok szüvenérítésének korlátozására is sor kerülhet az újonnan kialakítandó európai rend érdekében. Kétségtelenül a legfigyelemreméltóbb az a körülmény, hogy az Európai Egyesült Államok gondolata aktuálissá vált ismét a különböző tervek tömegében.

A háborúnak megvan a maga fejlődéstörténeti jelentősége. Egy-egy nagy háború az emberiség fejlődésének új korszakát vezetheti be. A napoleoni háborúk felélesztették Európaszerte a nemzeti öntudatot. Az 1914—1918-as világháború, de még inkább a most megindult ellenségeskedés világossá tette, hogy az államok sorsközösségben élnek és ennek a felismerésnek kétségtelenül meglesz a maga nemzetközi jogi következménye. Ez már jelentkezik is abban a törekvésben, hogy a nagy terület elvét új nemzetközi principiummá emeljék. Amint az egyes nemzetek életében a közösségi elv előretört, úgy tör előre a nemzetközi élet területén is a nemzetek sorsközösségének tényéből felállítható új rendezési elv. Hogy ez mit jelent a magyar érdekek szempontjából, az olyan kérdés, amelyet mielőbb a legalaposabban meg kellene vizsgálni.

SZELLEMI HONVÉDELEM?

Az egyik, liberális színezetű nemzeti köntössel ügyesen leplező, egyébként igen jól megírt és színvonalas reggeli lap «Szellemi honvédelem» c. rovatában, ahol magyar és idegen klasszikusoktól szokott közölni szemelvényeket, találtam reá véletlenül a következő Berzsenyi-idézetre: «Nem magad győztél, hanem a kor lelke — szabadság, melynek zászlóit hordta dicső sereged.» Nyilván Berzsenyinek «Napoleonra» c. költeményéből való ez a distichon, mint a vers két első sora. Csakhogy: olvasás közben felémlett nekem az, hogy az első sor kriminálisan sántikál. Berzsenyi lenne ebben a ludas? Aligha. Aztán memóriámból kiegészítettem az első sort, úgy ahogy azt Berzsenyi annakidején megírta: «Nem te magad győztél, hanem a kor lelke — szabadság»... Egy szótag elmaradt. Csak ennyi? Sok hüő semmiért — mondhatná bárki. Ámde a mai világban is vannak olyanok — javíthatlanok! —, akik igazán szeretik a szépet és értenek a vershez is. Ezek bizony bosszankodnak az ilyesmin. Berzsenyitől vagy bárki szellemi értékétől elszakasztani bár szótagot is annyi, mint márványműremeknek esni neki bicskával. Helyes, hogy külön rovata van a szellemi honvédelemnek az illető orgánumban, de az már nem, hogy Berzsenyi Dánielt, az óklasszikus formának talán legteljesebb magyar művelőjét száz év után gyanúba hozzák azzal, hogy rossz hexametereket írt. Rendben van, hogy irodalmi multunk értékeit hozzák kivonatossan (inkább mint egyes konjunktúrák kapó ifjú titán szellemi nagyképűségeit), de hogyha «védelmet» emlegetnek, elsősorban őket részesíték védelemben. Mert semmiféle címen se lehet se Berzsenyit, se

mást megcsonkítani. Egyetlen szótaggal, egyetlen vesszővel se!

Pasquino

LOTTA SVAERT

Annakidején: a XVIII. század végefelé lezajlott finn függetlenségi harcok korában egyszerű női név volt — egy hősi lelkű finn markotányosnő viselte — ma pedig fogalom: S u o m i honvédelmének női szervezete hordozza. Így kapta a nevét például az olasz balilla-mozgalom egy genovai kis hazafitól. Számos személynév általánosítódott a történelemben. Felesleges most ezeket elősorolnom. E kis cikkemmel a külpolitikai határvonalat se kívánom átlépni, csupán arra kívánok rámutatni, hogy északi rokonaink nőmozgalma mennyire megtalálta azt a józan középutat, amelyet a nőnek vesélyes időben hazája védelmében járnia kell. Ezek nem elkényeztetett divatdámák, akiknek «chic» volt valamikor néhány hónapig betegápolókosztümben járniuk a korzón — a kórházban fekvő sebesültek ápolása természetesen nem nagyon volt kívánatos számukra, legfeljebb «kapitánytól felfelé», — de nem is a feminizmus túlhajtásaiként megmutatózó vörös amazonok, akiknek elfajzott tetteiről eleget olvastunk a spanyol polgárháború idejéből. Volt Jeanne D'Arc, voltak egri nők, voltak a magyar szabadságharcnak hős asszonyai, Lebstück Máriai, akiket magával sodort a harcok vihara, páncélban és katonaműnderban küzdöttek, azonban az ő esetük mind-mind kivétel, amely csak a szabályt erősíti. A nőnek, a mostani totális háborúk idején, megfelelő szerepet kell játszani a honvédelemben. Általános szervezetet teremteni — pompás példa erre a Lotta Sväert, amelybe minden finn nő beletartozik serdülő kortól szinte a legmagasabb élethatárig — s meghatározni a munkakör betöltendő feladatait — kinek-kinek a körül-

ményeihez szabva — s ügyelni arra, hogy azokat végre is hajtsák. Katonás alapon dolgozik a Lotta Svaert, szel-leme azonban nem a harciasság, ha-nem a rend és a cselekvő hazasze-retet.

Mme Sans-Gêne

BÚCSÚ A MAGYAR-SÁGTÓL

«Búcsú Páristól» — ez állott az egyik reggeli liberális lapban az érzelmeshangú cikk élén. A cikket olvasva az a gondolatom támadt, hogy megszámo-lom a benne levő idegen, neve-zetesen francia szavakat. De e munkát — reménytelen lévén — hamarosan abbahagytam. Gondolkozni kezdtem: miért is íródott meg ez a cikk. És ki-nek? A franciául nem tudó köz-önségnek? Mert azt még meg-értem, ha az illető francia köz-mondásokat és költőket idéz, de azt nem, hogy miért kell végig az egész cikkben ötször-hatszor dőltbetűsen *quai-t, rue-t, chef-et*, s hasonlókat írni. Mintha nem lehetne magyarul is ki-fejezni azt, hogy az egyik «rak-part», a másik «utca», a harma-dik «főnök». Még ebbe is bele-nyugodtam volna, azonban a végén — mindenek tetejébe — a búcsúzó szépíró vagy tíz nyom-tatott sorban (a magyar fordítás «mellőzésével») közli a keltezés-től végig annak a távozási enge-délynek szövegét, amelyet neki a francia katonai parancsnokság kiállított. Ha búcsú Páristól, hadd legyen ez franciás, vélte magában az illető író. Nem hin-ném, hogy a laikus olvasókra gondolt volna, akik ennyi fran-cia szóra nyilván összezecsapják a kezüket: milyen nagy tudós is az illető. De gondolhatott volna arra, hogy éppen a leg-nagyobb műveltségű magyar írók, akik több idegen nyelvet is

beszélnek tökéletesen, mint Arany János, Kosztolányi, vagy Szabó Dezső, keverték a leg-kevesebb idegenséget írásukba és gondosan vigyáztak mindig a magyar nyelv tisztaságára. A «Búcsú Páristól» inkább a magyar nyelvtől vett búcsú.

Pasquino

Duhamel és Giraudoux

Franciaország az ujságcen-zura főnökévé Jean Giraudoux-t, a rádiópropaganda irányítójává Georges Duhamelt nevezte ki. Las-sankint két hónap óta robbannak új hírek és új szenzációk erre a kis elsikkadásra ítelt ujsághírre, or-szágok tűntek el, hajók süllyedtek a tengerbe, kis népek veszítették el függetlenségüket s sem ez, sem a magunkért való aggodalom nem tudta egészen elfelejtetni velünk ezt az eseményt. Amikor a világot, egy-egy nép értékeit egyre inkább a repülőgépek számában, az ágyú-i kaliberében, vagy a védműveibe be-épített cement-ionnáiban mérik, különös, hitetlen örömmel tölt el író-t és olvasót, mindenkit, aki hisz még a lélekben, hogy valahol köl-tőkre és írókra bízzák a szellemi élet irányítását, hogy valahol győ-zött a hivatalos a hivatalnok felett, hogy valahol bíznak még a szellem-ben és mernek a szellemre építeni.

A világ nem sok okot ad rá ma, hogy vidámak legyünk. A tréfdk keserűek, könnyen siklanak akasz-tófahumorba. De ha Giraudoux és Duhamel kinevezését nem vártuk, — csak lassan jövünk rá, mennyi öngúny, mennyi rezignált keserű-ség van benne. Hát mi is, akiknek mégis csak van valami köze a szel-lemhez, azt találtuk volna logikus-nak, hogy a rádió és a cenzura élére egy-egy tábornokot nevezzenek ki, egy kiváló bürokratát, egy ra-gyogó pártebert, vagy legalább is egy diákvezér-ősjogászt, akinek

több miniszter a rokona egyszerre? Hát nem értettük meg, nem láttuk előre, hogy ahol a háború elkövetkezik, ahol komolyra fordul a dolog, ott az államnak is komolyan szét kell nézni, s meg kell keresnie az odavalókat? Hogy nem elég már, hogy jóakarattal, de vitathatatlan hozzá-nemértéssel megbízható bürokraták valahogy eladminisztrálják a szellem ügyeit, de be kell látni, s ha háború van, még az államnak is bele kell nyugodnia, hogy a szellemi honvédelmet szakemberek intézzék. A tétel szokatlan, meglepő, szinte már tiszteletlen. Szokatlan még Franciaországban is, ahol pedig az államhatalom mindig hajlott rá, hogy a szellem embereit tisztelje s elismerésben részesítse.

Ha tovább akarunk menni az öngúnyban, azt mondhatnánk: ehhez a fölismeréshez, ehhez a kinevezéshez, még a franciáknak is a háború kellett. Vannak hát a háborúnak is áldásai! Az állam elbírná a békében a hozzá-nemértők diktatúráját, de ha háború van, nem engedhet meg ilyen luxust magának. Ha a háború minden átlamban ilyen következményekkel járna, ilyen okos, férfias és becsületes következményekkel és csak ilyenekkel, bizonyára minden népszívesen vállalná, már csak azért is, hogy rendet teremtsen otthon.

Pantagruel

«REMÉNYTELJES KEZDŐK»

Meggondolkoztató dolgot tesz szóvá egyik komoly képzőművészeti kritikus. Arra a tarthatatlan állapotra mutat rá, hogy külföldön arrivált és a magyarságnak dicsőséget szerzett fiatalabb művészeket úgy «kezelnek» itt-

hon, mint «reményteljes kezdőket». Az anyagi beérkezettiségről és honorálásról nem is beszélve, morális elismerésben legfeljebb a vállonveregető dicséretig jutnak el: «reményteljes kezdők». Így van-e ez? Magamnak csak egyetlen esetről van közvetlen tudomásom. Egy székelyszármazású, fiatalabb évjárathoz számított művészéről. Két ízben kapott olasz ösztöndíjat, az olasz király és császár és a Duce képet vásárolt tőle, s ez évben római kiállításáról hasábos elismerő cikkeket írtak a nagy olasz lapok tekintélyes kritikusai. Itthon nemrégiben csoportosan megtartott kiállításáról pedig — ami éppen rá vonatkozott — fanyar két-három sorban számoltak be, körülbelül olyan értelemben, hogy «még viheti valamire». Pedig Michelangelo, Raphael és Leonardo da Vinci hazájában értenek némileg a képzőművészethez. Ugyancsak művész barátommal történt meg, hogy amikor neves olasz műkritikus barátja Budapestre került néhány napra és meg akarta látogatni, letagadta lakását, mert szégyelte szegényes manzard szobáját. Kollektív értelemben! Az ilyesmi csak egy a sok közül. De, hogy, sajnos, általános, tanuskodik erről az említett cikk is. Hozzáteszem: így van ez nemcsak képzőművészetben, hanem irodalomban s vele ugyancsak kapcsolatos szabadfoglalkozású pályákon is. Cui prodest? Kinek, vagy k i k n e k áll az érdekében, hogy a külföldön fémjelzett fajmagyar tehetségek itthon elkallódjanak? Kik azok a dalai lámák, akik behájasodva nem is mindig tisztázott érdemeikkel szerzett trónusukba, nem akarnak onnan leszállni? Mert ilyen luxust, tehetségeink elpazarlását — egyéni érdekért — meg nem engedhetjük ezentúl!

Pasquino

CHARLES DU BOS

A mostanában elhunyt Charles Du Bosnak Magyarországon talán negyven-ötven ember ismerte nevét, hazájában — Franciaországban — talán a legtekintélyesebb kritikus, az angol írók pedig akkor érezték, hogy sikerült keresztüljutniok a Csatorna ködfalán, amikor Du Bos kritikát írt róluk. Több francia író foglalkozik azzal a háború óta, hogy állandóan figyelj Angliát. Du Bos annak köszönhette tekintélyét, hogy nem figyelte állandóan. Egy dolgot figyelt csak következetesen, az irodalmat. Elsősorban a franciát — a régit is, mait is —, aztán az angolt, végül egy kissé a németet.

Amikor először a kezembe kerültek az elegánsan, jó papíron, széles margókkal kiadott kritikai kötetei, nem tudtam elnyomni bizonyos kevert érzést, amelyben volt öröm, bámulat, irigység s egy kis szomorúság. Ki az a magyar kritikus, aki azonnal megjelentetheti komolyabb tanulmányait, amint egy kötetre való összegyűlik?

A kritikák gyűjteménycincének címe is jellemző: «Approximations». «Megközelítések.» Lehet, hogy szerénysége diktálta ezt a címet, az a szerénység, amely minden igazi nagy szellemet kötelez és amely Nyugat-Európában szinte már divat, de az is lehet, hogy a századforduló öröksége: az állandó kételkedés bujkál a mai Du Bos-ban is. Kritikái kilenc kötetben jelentek meg. Ezenkívül két kiadást ért meg naplója, amely húsz év (1908—1928) lelki fejlődését tárja föl és könyveket adott ki Walter Paterről, a nálnuk is ismert és becsült angol essay íróról, André Gide-ről, François Mauriac-ról, Comtesse de Noailles-ról, a világhírű francia írókról, Byronról, a végzetszerű, romantikus hősről, Benjamin Constant-ról, a francia romantika jellegzetes alakjáról, Bremond-ról, a nagy francia egyháztörténet szerzőjéről. Készült egy tanulmányorozata a kimeríthetetlen Goethéről is.

Egy hasonlatból vagy idézetből szokott kiindulni és hozzájuk fűzi magyarázatait. Néha logikus rendbe illeszkednek a részletek, de sokszor megmaradnak mozaiknak és csak az olvasó fejében mosódnak egységes képpé. Ha Du Bos kritikai módszerét akarjuk jellemezni, legjobb az ő eljárását követnünk.

Jacques Rivière-ről, a háború alatt megtért híres francia kritikus-ról így ír: «Pathétikus, titokzatos látvány meglepni barátunkat, amint elindul — és egyszerre neki is lendül — az ismeretnek ezen az útján: már a legelső közelítés vallásos remegéssel tölti meg: íme a tudás kapujában egészen tele tisztelettel, óvatossággal, könyörtelenséggel; és a csúcsponton mintha magának az Ismeretlennek extázisát élvezné, és olyan formában élvezi, amely az ő különlegessége...»

Du Bos is, Rivière is hívő katolikusok, mindketten franciák is: talán innen ered, hogy Du Bos ennyire tisztán látja, hogy Rivière vallásos élményének alapja az ismeretszerzésnek egy különleges módja. A különleges mód átél, értelmivé tett vallásosságot jelent, tehát csak vallásosságot, annyi ember közös kincsét. Ellenben az, hogy ismeretszerzésre használják fel ezt a különleges módot, francia sajátág.

A háború utáni francia irodalom nagy újdonsága a katolikus újabbredés. Az újdonságok korlátlanul szoktak uralkodni az irodalomban. A francia irodalom hagyománya azonban — legalább a kiválóbb szellemekben — elevenebben él, mint az újdonság ereje. Jacques Rivière és Charles Du Bos példája legalábbis ezt mutatja. Van egy La Rochefoucauld maxima, amely már a XVII. században is érvényes volt Franciaországban, de ma is sokat idézgeti Du Bos: «A gondolkodás legnagyobb hibája nem az, hogy nem gondoljuk a gondolatot a végéig, hanem hogy túlhaladjuk».

A magatartás, amelyet ez a maxima fejez ki, jellemzi a francia szellemi életet évszázadok óta. Állandó értelmi feszültségben élni, minden tényen gondolkodni, tehát nem abba a hibába esnek, mint a lusta fejű emberek szoktak, akik nem gondolják végig a gondolatokat, hanem a másik véletbe: túlzásba viszik az elemzést, a boncolgatást, a gondolatok egymásra vonatkoztatását.

Erre a megfeszített értelmi munkára jellemző egy részlet Stendhal tanulmányából, amely egy különleges hasonlatból — vagy inkább benyomásból — indul ki és addig nem nyugszik, míg el nem jut a romantikus lélek egyik legmélyebb vonásáig: a magányig. «A vörös és fekete» olvasása közben sokszor volt az alátomásom, hogy egy kirakatablak előtt állok. Időnkint egy alak jelent meg mögötte az üvegre tapasztott ajakkal és egészen körülgomolyogva, aztán az alak eltűnt, egy kis idő múlva más alak jelent meg ugyanolyan körülmények között. És az ember homályosan érezte, az egész pátosz onnan ered, hogy a két alak pontosan ugyanazon a helyen jelent meg, de sohasem tűnhetnek fel együtt. Ők nem tudják, mert Stendhal hőseinek egyik sajátja, hogy nemcsak a legteljesebb élet, hanem a legteljesebb szerelem pillanataiban is a belső lendület annyira lefojtja őket, hogy képtelenek bármi másra, mint sajátmagukra gondolni. Bizonyos értelemben nem látják az imádott lényt akkor sem, amikor legjobban imádják, mintha nem tudnák elképzelni, amit a másik érez... A stendhali személyek mélysége olyan fajtájú, hogy még a legérdektelenebb szerelem is csak elmélyíti és szinte egy árnyékkal húzza alá a lélek magányát.

A szenvedélyes gondolkodás, az értelem működését magyarázza Du Bos módszerének olyan elemeit, amelyeknek szintén nagy történelmi multjuk van a francia irodalomban és amelyeket fürge szelleme modern tartalommal tölt meg: a cliché, a megkülönböztetés és a csattanós lezáró mondat: a «mot» — mint a franciák mondják. Az értelem el akar igazodni, tehát árnyalatokat keres, feldarabol, ahogy a kertész a parkot utakkal és fasorokkal bontja szét. Gide gondolkodásmódját így elemzi: «Úgy látszik, mintha kettős mozgás lenne nála; alighogy felismeri gondolatának igazi arculatát, máris új feszültségre kényszeríti a mindig éber megérezése annak, amit mások érezhetnek, a félelem, hogy megsejzi őket — ami nála sohasem a szellem eltévedése, hanem a szív kételkedése. De már nemcsak szívből kételkedik, hanem szelleme is beleleegyedik és a teljes őszinteség mély szüksége arra kényszeríti, hogy felfedje, kibontsa egész gondolatát.»

A «mot»-ra ugyancsak jó példát találunk Gide «*La symphonie pastorale*»-járól írott bírálatában, amikor egyetlen mondatba akarja sűríteni művészetének lényegét: «A tiszta formán átverődő zavara a tartalomnak.» («Le trouble du fond transparaisant sous la limpidité de la forme.»)

A «mot» segítségével az értelem egyszerű, tehát könnyen érthető formákba önti a gondolatot, ugyanezt a célt szolgálja — de szellemes kerek külső forma nélkül — a különböző írók észjárásából elvont « cliché-k felkutatása. Néha a legbonyolultabbnak látszó szerző is könnyen érthetővé és világossá válik egy-két cliché kikeresése után. Du Bos Marcel Proust emberábrázoló módszerét fejti meg így: «Proust lelki szemei előtt minden alak egyszerre lép elő, áll fel a megjelenés módjának teljességében: az alak testéhez erősen kapcsolódik valamilyen önzés, amely meghatározza és szabályozza legkisebb mozdulatát is, változatlan, megdönthetetlen vélemény önmagáról, amelyről még azt sem lehet mondani, hogy az alak közölni akarná valakivel, olyan biztonságosan jár el benne; hogy ennek kisugározása hódító erejű, a legkisebb kétely sem érinti ezért soha. Ez az első cliché, amelyet Marcel Proust szelleme megragad: hiánytalan, hasonlíthatatlanul világos cliché, aztán viszi magával gondosan, hogy magányos gondolkodásának sötétkamrájában továbbfejlessze.»

Jobban, Du Bos-hoz, a francia kritikushoz hívebben nem fejezhetem be ezt az ismertetést, mintha idézem egyikét azoknak a helyeknek, ahol Du Bos a mondatról beszél. Aki az értelmet sokra becsüli, természetesen, hogy sokra becsüli a kifejezett — tehát értelmén átszűrt — gondolat egységét, a mondatot is. Ezért természetesen, hogy a francia kritika mindig különös gondtal vigyázott a jól egyensúlyozott, tiszta mondatra, mindig különös szeretettel vizsgálta különböző lehetőségeit és örömmel fogadott minden sikerült megoldást. *Fábián István*

GYÖRFFY ISTVÁN †

Nemrég vesztettük el Őt. Még mindig sajnóan érezzük hiányát. Halála váratlan volt, de talán a legszebb halál: éppen szorgos munkálkodásban találta és íróasztala mellől szólította el a kaszás.

Az igazi nagy magyar tudósok közé tartozott, az Arany Jánosok, Kemény Zsigmondok, Katona Lajosok társaságába. Nem geneológiai közöttük a rokonság, nem voltak egymásnak tanítványai, hanem munkamódjuk volt hasonló, távoli és mély kapcsolatokkal rokon. A magyar anyagot vették a kezükbe, amely specifikus tulajdonságainál fogva idegen mértékkel a maga teljességében meg nem mérhető. Tehát maguk alkottak módszert magasrendű tárgyila-

gosságból, az önként adódó koncepciók szeretetével. Az ilyen módszer időtálló remekeket szülhet, mert építőkövei nem ingatag elméletekből, hanem a tények vaskos igazságából vannak kifaragva. A belőlük készült épület legfeljebb csak perspektívák és megvilágítások változásainak van kitéve, de századokon át nem omlik össze.

Ez jellemezte Györffy István munkáit. Csak a legkiválóbbakat említem: A cifraszúr, A feketeörsvölgyi magyarság települése; és egyik nagyszerű munkájáról tovább beszélek, mert ez unikum az egész magyar tudományos világban: a «Nagykunsági Krónika, melyet részint régi írásokból, részint száj-hagyomány alapján egybeszerkesztett: Szigethi Györffy István». Címe és külső formája

alapján népkönyvet sejtene benne az olvasó. Krónika is: benne van a kunok hétszáz éve. Igazi népkönyv: már többszöri kiadását nyüvi ronggyá a Kunság népe; emellett egy tudós közli benne komoly mondani-valóit. Nyelve páratlan egységben van azzal, amiről beszél. Amikor történelmi dolgokról ír, a régi feljegyzések megszővegezésétől alig tér el az Ő írásának nyelve. Amikor pedig a már nagyjából letűnt tájat és a táj embereit szólaltatja meg, minden szava a régi világot tárja elének és az elavult- és tájszavakat a kifejezési mód oly friss erejével teszi elevenné, hogy lábjegyzetek nélkül megértheti még a pesti olvasó is. Ha valami mégis magyarázatra szorul, azt olyan természetesen magyarázza meg, mintha egy kedves szavú, öreg mesemondó beszélne a Nagykinság letűnt életéről.

De csakugyan ilyen kedves mesemondó volt Ő, mint professzor is. Tanítványai legtöbbször négy szemközti beszélgetések alatt adott legtöbbet. Az ilyen beszélgetéseken szavai csakugyan az elvetett mag voltak, abban az értelemben is, hogy tanításait sokszor csak ebben a formában adta tovább, nagyrészüket nem írta le soha.

Néprajzi Intézetünkben világító és melegítő napunk volt. Ott alig dolgozott mást, mint beszélgetett tanítványaival. Kedves fiainak szólított tanítványait és fiainak is érezte. Sok kétségbeesett, meghasonlott embernek visszaadta önbizalmát, életerejét és munkakedvét; nem egyszer anyagiakkal is hat-

hatósan támogatta. Meghallgatta a fiatal emberek lelkesedéstől átfűtött terveit és sohasem tette meg, hogy ott helyben lehűtse forrás fejüket, hanem biztatta őket a munkára, és komoly eredményeket várt tőlük. Ilyen esetekben kiszedett valamit tudományos és emberi tapasztalatának nagy tárházából, amit aztán felhasználhatott az ifjú ember.

Ellenvélemények miatt nem haragudott, inkább nagyon is szerette. Hangoztatta, hogy neki nem célja, hogy tanítványai azt szajkózzák, amit már ő megállapított, hanem azok alapján helyeset és újat hozzanak. Nem szokott irányítólag beleszólni olyan dolgokba, amihez — úgy gondolta — nem értett tökéletesen. Tehetségesebb tanítványait korán elismerte, ezáltal önbizalmat és hatalmas munkakedvet kölcsönzött nekik és munkákban követelte vissza megtisztelő elismerésének adóját.

Egy évvel ezelőtt olyan munkakört kapott, amit mintha csak neki szabtak volna: ő lett a Táj- és Népkutató Központ vezetője. Számszámra tudta megmozgatni, maga mellett tartani és helyes útra irányítani az egyetemek minden fakultásáról köréje csoportosuló fiatalembereket. Voltak kapcsolatai a határon túl élő magyarság fiataljaival, őket is segítette, buzdította és támogatta.

Valami nagy szervezőnek látszik ezek alapján, pedig nem volt az, a szó köznapi értelmében. Hanem mágnes volt, amely húzta magához a magyar szel-

lemű fiatalságot; és mindenki kapott tőle valamit. Szobáját mindenki ragyogó arccal hagyta el, akárhogyan ment is be oda. Teljesen e nagy munka irányítására szentelte életét és egyévi működésével is elévülhetetlen érdemeket szerzett; e széleskörű munka vezetésének mikéntjét megszabta a saját példájával szinte örökérvényűleg.

Banó István.

A Nobel-díjas Sillanpää. Mi magyarok kétszeresen örülünk annak, hogy az idei irodalmi Nobel-díjat a velünk rokon finn nemzet nagy fia, Frans Emil Sillanpää kapta meg. Kicsit a családban marad így ez a díj, amelyet magyar íróknak eddig nem sikerült elérnie. De reméljük, ami késik, nem múlik.

Sillanpää mindenképen rászolgált erre a magas irodalmi kitüntetésre. Nagy művésze az írásnak s amellett mélyen és igazán emberi. A lélek fenkölt nemességével tör a tiszta eszmények felé. És ezt az eszményi mélységet a természettel tépheetlen közösségben maradt egyszerű népben keresi. Sillanpää a népi élet nagy írója, akár a lengyel Reymont vagy a mi Móricz Zsigmondunk. Elbeszéléseiben és regényeiben egyszerű parasztok, béresek, szolgálólányok, tanyaházak, gyermekek és szolid háziállatok szerepelnek. A hátteret a mélabús, erdőben, lápos tavakban bővelkedő finn táj adja, amely szinte együtt lélekzik hőseivel.

Sillanpää jól ismeri ezt a világot, hiszen az ő világa. Ő maga is a nép gyermeke s ott nőtt fel

a nép közt. Alapos ismerője a népléleknek és mert Finnországban nép és nemzet csaknem egyet jelent, méltán tartják őt a finn jellem és élet legkitűnőbb ábrázolójának. De írói nagyságának fokmérője, hogy ami műveiben a legjellegzetesebben nemzeti, az egyben az emberiség egyeteméhez is szól. Ez magyarázza, hogy műveit minden művelt nemzet nyelvére lefordították és hogy azoknak mindenütt nagy hatása van.

Sillanpää gyermekkorát az ősi földön töltötte, a kis parasztbirtokon. Gyermekkorra békés és boldog volt s elbeszéléseiben és regényeiben sokszor megcsendül magános bolyongásainak visszhangja a termékeny és áldott vidéken. Iskoláit Tamperében, a finn Manchesterben végezte kitűnő eredménnyel. Majd beiratkozott a helsinki egyetem természettudományi karára. Itt alapozta meg természettudományos világnézetét, amelynek műveiben is hangot ad. Csodálatos azonban, hogy mint legtöbb skandináv írónál, nála is természettudományos felfogása mellett valami különös és finom misztikus sugárzás árad el regényen, elbeszéléseken egyaránt.

Már első műve, az *Élet és nap* nagy feltűnést keltett. Ezt a könyvét éppen úgy, mint elbeszéléseit a személyes élmény finom lírája hatja át. Legjobb novelláiban teljesen beleéli magát szereplői lelki világának legrejtettebb mélységeibe. Megrázó élmény és ihletforrás volt számára a finn szabadságharc. Innen yette Jámbor nyomorúság (*Hurskas kurjuus*) című regé-

nyének tárgyát. Ebben a művében már mint rendkívüli összefogó erejű és tárgyilagos ábrázolásra törekvő elbeszélő jelentkezik s egyszerre a legkiválóbb finn írók közé küzdi fel magát.

A huszas évek folyamán számos kötete jelenik meg, de valamennyit fölülmúlja 1931-ben «Nuorena mikkunut» (Aki az életben ifjan elaludt) címen megjelent regénye. Ez Sillanpää mesterműve. Magyarul is megjelent Silja címen. Két hanyatló parasztnemzetség sarjának sorsát mondja el ez a regény. Az egyik azonban végső kilobbanása előtt legszebb virágát fakasztja. Ez a regény hősnője Silja, az egyszerű szolgálólány, akiben a szerző a szűzi tisztaságában elragadó ifjú finn nőt akarta ábrázolni. Silja lassú süllyedésében is megőrzi tisztaságát és eszményi lelkét s szinte egy szent béketűrésével pusztul bele a nem nekivaló életbe. A férfi útja című regényében egy Siljához hasonló mélylelkű férfi életét írja meg. Irásművészete és modern elbeszélő technikája pedig Emberek a nyári éjtszakában című kis regényében csillog.

Sillanpää a világirodalom egyik igazi nagymestere. A helsinki egyetem 1936-ban díszdoktorává avatta. Most megkapta a legmagasabb irodalmi kitüntetést, a Nobel-díjat. Még csak ötvenegy éves. A világ még sok remekművet vár tőle. *K. M.*

Thurzó Gábor: Az adósság. (Regény. A Franklin-Társulat kiadása.)

Ez az «adósság» lelki tartozás, mely a gazdag gyáros-családra,

Helmingékre nehezedik. A rég elhalt családfőnek van egy törvénytelen fia, kiről haláláig az apa, azután testvére gondoskodott, de ez is meghal, s most előáll a fiú anyja, Kőműves Juliska, tartásdíjat követelni. Helming Miklós tudja meg először a dolgot, s ráveszi bátyját, Bélát és öccsét, Albertet, hogy rendezék az ügyet édesanyjuk tudta nélkül. Ügyvédjük havi nyolcvan pengőben állapodik meg Kőműves Juliskával. Miklós mind jobban érzi, hogy ezzel az ügy nincs elintézve, többel tartoznak Guszti öccsüknek. Béla és Albert is érzik ezt, kíváncsiak is a fiúra. El-elviszik kocszni, vacsorázni, moziba, meg is szeretik a csinos, hozzájuk sokban hasonló gyereket. Miklós, ki szintén vonzódik Gusztihoz, féltékenyen látja ezt, meg akarja hódítani s embert faragni belőle. Mikor azok elhagyták és sorsára bízták, elviszi villájukba, hol télen maga lakik. Itt élnek ketten titokban, de boldog testvéri együttlétüknek véget vet Béla, kit felháborít Miklós tette, de méginkább az, hogy Guszti Miklóst szereti s nem őt. Miklós konokul ragaszkodik a fiúhoz, s összevész miatta családjával. Egy kültelki bérkaszárnnyába költözik vele, nem fogad el tőlük semmit, mozipénztárosi állást vállal, s így tengődnek. Guszti alapjában véve jólelkű, tiszta fiú, szereti is bátyját, de szeretne továbbra is őrí módon élni. Miklós könyveit kezdi eladogatni, hogy pénze legyen, majd egy nála idősebb, romlott régi pajtása unszolására pénzt is zsarol Helmingéktől. Miklós kétségbeesetten látja, hogy kárba veszett minden fáradsága és áldozata. Régi tüdőbaja leveri lábáról, szanatóriumba viszik, Gusztit pedig javítóintézetbe. Az erőslelkű Nissen Heli, kivel régen szeretik egymást, Miklós felesége lesz. Ő fogja meg-

menteni az összeroppanástól s majd Gusztit is az elzüléstől. Ezzel a kibékítő momentummal végződik a meglehetősen kínos és lehangoló történet.

Ez a megjegyzés azonban csak a mesére s nem általában magára a regényre vonatkozik. Thurzó Gábor első nagy regénye, az *Előjáték*, a Pesten meggyökeresedett német kereskedő-család életének nagy bensőséggel és hangulatos-sággal elbeszélte történetével, s a család legfiatalabb tagjának remekbe készült gyermeklélekrajzával kétségkívül kellemesebb olvasmány, de elbeszélőtechnika tekintetében még nem tökéletes. Ebben a regényében a fiatal szerző már kész művésznek mutatkozik.

Igaz, hogy kissé különös történetet választ és különös alakokat. A Helming-család tagjai a könnyelmű, viveur Albertet kivéve nem egészen normális emberek. Az anya, bár csak fiainak él, csodálatosan elkülöníti tőlük magát lelkileg. Béla rendes, pontos, pedáns ember, s mégis egészen kiforgatja magából törvénytelen öccse iránt táplált vonzalma, majd gyűlölete. Miklós, kit évekig tartó betegsége egészen elszakított a valódi élettől s betegesen érzékennyé tett, a legkülönösebb közöttük túlságosan finom lelkével s szinte mániákus makacosságával. De ezeket a furcsa lelkeket az elemzésnek akkora elhíhető művészetével rajzolja meg, hogy mind érdekesekké válnak. Tulajdonképpen az ő aprólékosan elbeszélte lelki vívódásaikból áll a mese, s mégsem lesz vontatottá vagy állóvá, hanem mindvégig érdekfeszítő. — Legsikerültebb alakja (vetekeedik az *Előjáték* monumentális Grószmamijával) Gusztii, ez a tizenöt éves kamasz, kinek lelkében az öröklött úri tulajdonságok és jó hajlamok folytonos harcban állnak a proletár-élet megszokásai-

val és csábításaival. Ezt a fejlődésben lévő, hányt-vetett, ingatag, még naív s csak külsőleg romlott, rokonszenves gyermeklelket rajzolja a legmelegebben s legkiválóbb művészzel. Kitűnő mellékalak Ivanics Lali, ez a haszontalan, romlott, urat játszó, utálatos strici.

A regény miliőrajza (a gazdagok előkelő polgári élete s a külvárosi szegényeké) realiztikus és igen hangulatos. Nyelve gazdag finom kifejezőeszközökben s néhány németességet és pongyolaságot (pl. nem ismeri ki magát, felgyújtotta a lámpát, nap mint nap, bebeszél, akárhogy is lesz, vagy fusson el?, elragadtatta elragadta helyett, elrekedt sarkutazók ottrakedt helyett stb.) nem tekintve, magyaros is.

Ez a néhány megjegyzés nem meríti ki a regényre vonatkozó mondanivalóinkat, de szűk terünk nem engedi, hogy bőbeszédűek legyünk. Mindenesetre ennyi is elég annak a véleményünknek igazolására, hogy a fiatal szerzőt tehetséges írónak tartjuk és ezt a regényét az *Előjátékkal* együtt regényirodalmunk valódi nyereségének.

Szinnyei Ferenc

Louis Bertrand: A Napkirály. (*Athenaeum.*)

Az életregények mai divatjában XIV. Lajos, a Napkirály sem kerülhette el sorsát: az *Athenaeum* legújabb «életregénye» az ő nagy történelmi alakját tárja elénk Louis Bertrand, a regényeiről és más életrajzairól már ismert francia író megvilágításában. Ez a könyv azonban nem annyira életregény, sőt még csak nem is igazi életrajz, hanem inkább történelmi jellemzés a Nagy Királyról — korpék és védőirat. Ami a divatos életregényekkel leginkább rokonná teszi, az — korunk szellemében — bizonyos *újrateremtésnek* a szándéka.

Bertrand szerint a közvéle-

mény, sőt a hivatalos történetírók is, nagyon téves képet alkottak XIV. Lajos egyéniségéről. Ő úgy mutatja be, mint a legnagyobb királyi *tehetségek* egyikét, aki nagyságát nemcsak jól megválasztott munkatársainak köszönhette, mint ahogy a közfelfogás tartja, hanem elsősorban a maga felsőbbrendű tehetségének. Szerinte a Király minden nagy alkotása, politikája, háborúi, országának modern megszervezése az ő személyes elgondolásának vagy irányításának műve volt. Szellemének ifjúkori szerénysége csak látszólagos. Lelkiismeretesen készül királyi mesterségének gyakorlására. Népe javát, anyagi sorsát mindig szívén viseli, alattvalóinak igazi atyja. Háborúit, melyekről azt hirdették, hogy a saját dicsőségét és hatalmi túlkapásait szolgálták, Franciaország létérdeke kívánta meg. Bertrand különösen kiemeli Lajos hadvezéri kitűnőségét. A Napkirály fényűzése is országára javát szolgálta. Egyes sokat bíralt uralkodói ténykedése sokszor magasabb politikai vagy szándékos színlelés eszköze. A sokat emlegetett, nevetséges udvari etikettnek is csak hagyományból és méltóságának kötelességéből vetette alá magát és udvarát. Szerelmi viszonyai is emelkedettebbek voltak, mint a közfelfogás véli, és sohasem akadályozták királyi mestersége lelkiismeretes gyakorlásában. «Ez az érzéki gyönyörököt kereső Király igazában fáradhatatlan munkás», nyolc-tíz órát dolgozik naponta, és politikai, társadalmi, hadügyi, törvényhozói és művészeti téren egyaránt nagy alkotásokat hoz létre, ha mással nem, személyes irányításával és varázsával valósággal megszervezi a modern Franciaországot. Egyébként pedig soha a ráfogott képtelen mondatot nem mondta ki: «Az Állam én vagyok». Viszont

«alapjában véve vallásos kedély» volt.

Ezek Bertrand Lajos-arcképének újságjai. Tükrében a Napkirály valóban felsőbbrendű lény, «alighanem ő a latinság legtökéletesebb megtestesítője, aki valaha élt». Láthatóan Bertrand sem kerülhette el az életregények íróinak örök veszélyét, hogy tudniillik beleszerelmesednek hősükbe. Néha ugyancsak harciasan veszi védelmébe. De ha az ő rajza az igazi — és ezt szerinte eddig nem eléggé értékelt történeti bizonyságokkal (pl. XIV. Lajos Emlékirataival) elég meggyőzően hiteti el —, akkor műve nagyszerű munka, hiszen az ilyen komoly becsvágyú történeti munkák főcélja a tisztázás, — az elferdítő előítéletek lerombolása.

Kár, hogy a mű a laikus olvasó számára nem nyújt elég áttekinthetőséget és tájékozódást. Bertrand nem az időrendi, vagy legalábbis a korszakról-korszakra haladó feldolgozás módszerét választotta, hanem a Napkirály tevékenységi körei szerint csoportosítja mondanivalóját. Ez a tartalomjegyzékben igen tetszetős beosztást ad, a szövegben is érdekes és olykor nagyon szuggesztív, de sokszor zavart is kelt: összekever, ide-oda ugrik az időben, ismétel. Ilyen módszerrel nehéz egy élet eseményeit vonatkozásba hozni egymással, annál is inkább, mert Bertrand egyáltalában nem tájékoztat az események fejlődéséről és történeti lefolyásáról, hanem legtöbbször csak utal rájuk. Különösen a könyv eleje zavaros, később egyre jobban «belejön».

A történeti események világos rajza helyett Bertrand a Napkirály mindenképpen érdekes alakjának mozaikszerű összeállításán kívül egy ragyogó francia kultúrkorszak részletes képével, sok érdekes idézettel és epizóddal és néhány híres

történelmi alak rajzával kárpótol. A híres miniszterek és munkatársak alakja egészen háttérbe szorul, csak *Mazarin* elevenedik meg, az írók közül is csak Racine kap némi helyet, de annál érdekesebbek Mancini Mária, La Vallière, Montespan és Madame Maintenon arcképei. A mű egészében véve inkább a művelt történelmi érdeklődőknek, mint a regényt váróknak szerez élvezetet.

A fordítás ezúttal alatta marad az Athenaeumnál megszokottnak. A fordító lassanként magára talál ugyan, de magyartalanság végig bőven akad a szövegben.

Makay Gusztáv

Jókai útja. Erdélyi Pál posthumus könyve. (*Komárom, Unio.*)

A komáromi Jókai Egyesület, még a Jókai-centennáriumbor, megíratta Erdélyi Pállal Jókai életrajzát. Habent sua fata libelli: — a könyv kézírata az akkori viszonyok miatt csak későn jutott az egyesülethez; mire a Jókai Egyesület hozzáfoghatott, hogy Jókai iránt érzett kegyeletét könyvvel lerója, elkészült Komáromban a Jókai-szobor is. A könyv kiadását a csehszlovák köztársaság végőrái ismét késleltették, most végre mégis sikerült kinyomatása. A könyv nem vesztette el időszerűségét ma sem, mert Jókairól szól s Komáromról. Jókairól írni, Jókairól olvasni mindig érdekes, különösen akkor, amikor egy-egy frászmű értékes, új szempontokat tár elénk a nagy mesemondó életével, írásaival, szellemi magatartásával kapcsolatban. Erdélyi Pál e könyvben Jókai lélekrajzát adja, a regényíró fejlődésének útját s az indokokat keresi, amelyekkel Jókai zsenijének s éppen írói zsenijének kibontakozása magyarázható. Nemcsak Jókai személyével foglalkozik, hanem környezetrajzot s széles

világképet is ad, a korba, Európába s Magyarországra helyezi a legnagyobb magyar romantikust, műveiről értékes kritikát ad s vitába száll Jókai kritikusaival is. A Jókai Egyesület hasznos munkát végzett, amikor Erdélyi Pál tanulmányát, a kézirat annyi vizsontagsága után, kiadta.

(sz. v.)

- Mesterházy Jenő: Egyetemes történelem. I., II. (A Franklin-Társulat kiadása.)

Nem szoktunk iskolakönyvekről írni, de ez a liceumok és leányliceumok számára írt világtörténet megérdemli, hogy legalább néhány szóval felhívjuk rá a figyelmet. Először helyesek anyagbeosztásának arányai: az ókort 29, a középkort 80, az új- és legújabb kort 241 lapon tárgyalja. Nem fárasztja agyon a tanulókat évezredekkel ezelőtti idők történetének sok adatával, hanem a jelenkor felé siet, amely legjobban érdekli őket. A politikai történetből csak a legfontosabb mozzanatokot emeli ki (Magyarország történetét is szervesen belekapcsolva az európai népekébe), s különös gondot fordít a művelődéstörténetre: a népek szellemi és gazdasági életének rajzára. A tantervből kiszorult művészettörténet pótlására ennek legfontosabb fejezeteit is beleszövi a kultúrtörténeti részekbe. Gazdag és jól megválogatott képanyagot is ad s minden képhez kitűnő, apróbetűs magyarázatot csatol. Kiemelendő az a helyes eljárása is, hogy történelmet egészen napjainkig viszi, úgyhogy a tanulókat a jelennek nagyfontosságú eseményeiről és problémáiról is tájékoztatja. Két könyve tipografiaiilag is könnyen áttekinthető, világos, tömör-előadású, olvasmánynak is kellemes.

Szinnyei Ferenc

SZÍNHÁZ

MACBETH

Shakespeare-felújítás a Nemzeti Színházban.

Ebben a felújításban az igazi megújulást mindenekfölött az új fordítás jelenti. Szabó Lőrinc tollából került ki, és magán viseli eredetének minden ismertetőjegyét: a szöveget és formát egyaránt tisztelő gondosságot, a költői meleg átérzést, sokszor a fogantatás örömét sugárzó, teremtő mámort; magán — fájdalom — a költő bizonyos elvi makacsságát is a szöveg *maivá* varázsolásának kérdésében; ez az a pont, mely bírálóit majd mindig szembe állítja felfogásával, de amelyben nem szívesen enged. A *Macbeth* komor hangneme természetesen sokkal gyérebbe ad alkalmat ilyen kirívóbb modernesítésre, de azért egy-két efféle erőszakolás most is akad («hall»-t emlegetnek *Macbeth* várában; «susztermunká»-ról beszélnek; a bérgyilkost «jó sakter»-nek dicsérik; «demondják a bankettet» stb.). A fő mégis csak az, hogy a tragédia főséges lélekzetvétele, balladai sodra pompásan érvényesül.

Az új rendezés (Németh Antal igazgató jubiláris, századik munkája) szintén lelkes, körültekintő odaadásra, a jó érzékkel megismert lényeknek tiszteletére vall. A *Macbeth* valóban igen jól elvan holmi operai barokk pompa nélkül, az inkább csak jelző, középkorias fametszetstílus igazabban árasztja ódon és puritán ízét (épp ezzel a puritánsággal áll olyan egyedül Shakespeare művében).

A színészi rész mindezzel szemben mintha még nem érlelődött volna teljes és zavartalan hatásúvá. Pedig a két protagonista, *Macbeth* és a *Lady*, ugyanaz volt, mint a régi fordítás utolsó előadásain. Kiss Ferenc annakidején szinte beugrásszerűen vette át ezt az egyik legnehezebb és legösszetettebb shakespearei feladatot, melyben Ödry sem jutott el makulátlan eredményig, s ha egész vonalvezetése talán nem volt is gáncsolhatatlan biztosságú, a döntő mozzanatokban ritka sugallatossággal rátapintott a hősieségből és ideggyöngeségből szőtt gigászi zsarnokalak elevenére. Most a felújításban aprólékosabban megmunkálta a szerepet, de valamelyest mozaikszerűbbé is tördelte. Nagyobb nyomatékhoz juttata benne a lírát, ilyenkor már-már inkább a viasz olvadását mutatta, semmint a drámai acélét. Legmegkapóbban önemésztő tépelődései sikerültek az első megingások mozzanataiban. Viszont a zárórészben hőssé magasztosulása megint nem volt igazán meggyőző, itt valami meglepő és megokolatlan jovialitás került játékába, majd azt mondanám: valami kis hárijánosi vonás.

Tőkés Anna szép sötét orgánuma, tragikai ereje ritkán jut ennyire méltó feladathoz. S miért, miért nem : most mégsem emelkedett a tulajdon legjobb színvonalára. Egy kissé «áriákra» építette föl szerepét, mint az operanékesnők szokták. A jeles tehetőségű művész nő újabb feltűnő ritkán jutott szóhoz, *ilyen* súlyú szökhöz még ritkábban. Bizonyos, hogy szerencsésebb foglalkoztatása újra rávezeti majd a csak pillanatnyilag megszakadt igazi ösvényre.

Az új szereplők közül Petheő nemes méltósága és Rápolthy Anna anyapárduci büszkesége volt legméltóbb szép szerepéhez. Malcolm szerepe is a legszebbek egyike Shakespeare kápráztató arcképcsarnokában s az ifjú Ungvári nem is bizonyult rá merőben érdemtelennek, csak önjellemzésében a valóságnak s a koholt vádaknak finomabb szétválasztására kell még gondosabban árnyaló megoldást találnia.

Papuchshős. *Németh László színműve a Nemzeti Színházban.*

Egy ősi színpadi típuskép, a papuchshős, itt egyéni jogokért lázad fel, természetesen sikertelenül, hiszen bukását tulajdon lényében hordozza. Még a lázadásba is inkább csak úgy sodródik, egy erős női akarat hatása alatt, mellyel végül keményen szembefordul, sokkal keményebben, mint bilincseivel; ahogy önkéntes rabszolgaszabadítója fejére olvassa: ő maga dobja ki lelkének jobbik felét. Tiszta tragikomédia ez, különös vegyülék: mintha molièrei komédiát adnának elő — Strindberg hangján. Németh László az apró ingerültségek drámaírója, ha ugyan aprónak mondhatók azok a feszélyezettségek, melyeknek ára nem kevesebb, mint egy ember boldogsága, egész élete; olyan emberé, akiben boldogság és élet minden kérdése az intellektus gyötrelméiben forrja ki magát.

Kevésbé vet számot a közkeletűbb színpadiassággal, s szinte csak dialektikájának állandó villamos feszültsége tölti meg mégis a színpadot s kapcsolja be áramkörébe a nézőteret.

Nem könnyű őt színészileg szolgálni, de Németh Antal megértő

és odaadó buzgalma most is eléri az elérhetőt. Timár — mint az író két korábbi művében is — legjobban fedi ezt a különleges stílust, most is alvajáró biztossággal halad a meredély szélén. Mellette leginkább Makay Margit remekel, nem enged a csábításnak, hogy a rábizott alakot rokonszenvesebbé hamisítsa: kemény marad, mint maga a — lelkiismeret. Tőkés Anna korlátolt pávaönerzete, Táray rezignált humora: kitűnő. A fiatal Mészáros Ági még gondos irányításra szorul.

Feleség. *Bókay János vígjátéka a Nemzeti Kamaraszínházban.*

Utólag — így nyilatkozott a szerző — mindig az a darab legkedvesebb az írónak, amelyik legtöbbször ment, mert neki mindene érdekelt: a hiúsága és a pénztárcája is. Ezúttal maga a színház is nagyon rajta van, hogy az újdonság minél többször menjen: mingyárt a bemutató színlapjára odanyomatta: 1—25. Mi az ilyen előirányzott jubileumokért nem túlságosan lelkesülünk, talán a közönség ítéletének mégse vágjunk így elébe, ha már a bírálataéra nem sokat hederítünk is...

Lelkesedjünk-e magáért a da-

rabért? Készséggel elismerjük, hogy rutinos munka, hogy a négy szereplő szerelmi játszóját ügyesen szövögeti-bontogatja (egy kissé Penelope-módra, hogy három felvonás kiteljék belőle). Iróibb érdekelttség és néhány igazabb «szívhang» főleg a feleség alakjának rajzában akad, s elvétve a hűséges udvarlóéban; a férj meg a «démon» kettőse sokkal bágyadtabb, szinte egészen a közhelyben reked el.

Az előadás is némileg ilyen Janus-arcot mutat. Bajor Gizi nagyon finoman kidolgozza feladatát s nagyon meg is gazdagítja a magáéból; a «tizéves» feleségek első házassági válságának mélabús fuvalma lebeg játéka körül. Rajnay lemondásra termett imádója is megnyerő, férfias kedvesgű alakítás. De már Páger alig volt érdemes *erre* a szerepre lekötni: alig-alig tud igazán belemelegedni, inkább csak nagy gyakorlatára támaszkodik. Lukács Margit pedig — hiába — sehogysen «vamp»-lélek: maradjon is csak inkább fiatal Laborfalvi Róza. A rendezést maga a szerző végezte.

Kártyázó asszonyok. *Hunyady Sándor színjátéka a Vígyszínházban.*

«Erkölcscráj» a Vígyszínház többszomszédságából, mely a névváltoztatás ellenére is megmaradt Lipótvárosnak. Méltányoljuk a szerző jártasságát ebben a környezetben s általában a korszerű kártyaszenvédelemben, csak azt nem, hogy ennyire minden művészibb becsvágó nélkül csapott fel fényképésznek, sőt: fotoripoternek. Ez a nyers «montázs» nem méltó Hunyady írói hangjához és rangjához. Nem is szívesen beszélünk egyes részleteiről (pedig ezekben akárhányszor megcsillan a tehetsége), annyira lehangolóan érezzük az egészet. «Ha asszonyok közé mégy, ne feledd az ostort» —

mondta Nietzsche. Kártyázó asszonyai között ennek most Hunyady is hasznát vehetné. De ezúttal otthon felede, s csak kis zsebokkal forgolódik közöttük; mindent számba vesz, de semmit sem kér számon.

A Vígyszínház munkája méltó a sok sikert látott szerzőhöz. Somlay a monumentális felé növeszti szerepét, valameddig az író lélektani botlása le nem bombázza építőményét. Mezey Mária a talmi előkelőség tökéletes hitelét kelti. Muráti Lilinek itt-ott szívhangjai is szerencsésen jelentkeznek, csak főlősleges izgékonyágát kellene valamelyest megfékeznie. Ladomerszky Margit az epizódban kitűnő. Hegedűs Tibor rendezése vígyszínházi fokon áll.

Végrendelet. *Kodolányi János színműve a Belvárosi Színházban.*

Egyke és földkérdés nincs távol egymástól, az Ormánságban nagyon is összefüggenek, s Kodolányi az *a* után kimondja a *bé-t* is, bár talán fordított sorrendben (általólag új darabja korábbi is a *Földindulás-nál*). Egy paraszt-Lear családjában mutat rá a földéhség rontó erejére. Minden alakja a naturalista ábrázolónak éles szemére és szociális megértésére vall, de a részletek tökéletes hiteléből s az avatott segítenivágásból mégsem épül meg olyan dráma, mely a sívár valóságot a művészi igazság magasába emelné. Az alantas indulatok robbanásig feszítik a színművet, az erkölcsi elv annál gyámoltalanabban lép sorompóba, s a végén is igen kevéssé meggyőzően érvényesül. Egy kissé a Schönherr osztrák parasztjainak állati önzése támad fel itt újra a színpadon, talán csak azért, mert az ilyen egyoldalú írói látás minden ég alatt — ugyanazt látja meg. Ezért is kevés ez irány termékeinek egyéni érdekessége: sommás perben ülte-

tik a vádlottak padjára épp azokat, akiknek lelke és sorsa iránt részvétünket és szeretetünket követelik.

Szivesebben fordulunk méltánylásunkkal az igen jó előadás felé. Sármássy Miklós stílusistiztelő rendezésében kitűnő összejátékot nyújt az egész együttes, melyből leginkább Egyed Lenke, Keresztessy Mária, Eszenyi Olga, Simon Marcsa és Görbe János magaslik ki. Kiszely Ilona első ízben jutott érdemleges feladathoz, indulásán nagyon biztató, Varga Mátyás színpadképei jók.

Szabad az út. *Bourdet Edouard vígjátéka a Pesti Színházban.*

Bókay újdonsága után feltűnt, hogy ez a régi francia darab (még «békebeli» műve írójának) mennyire rokon vele tárgyában is, technikájában is. Dehát ez a családja valóban igen terebélyes. Valamirevaló francia színpadi író szinte kötelezően megír pályája elején egy ilyen «mintadarabot», megtanulja rajta a gazdaságos fölépítést, megtanulja azt is, hogy a már számtalanszor látott alakokba és helyzetekbe hogyan kell és lehet mégis belevinni valamit, ami az egésznek megadja az újság varázsát. Bourdet azóta nagyon sokféle hangot megszólaltatott, itt még saját hangja alig van, legfeljebb a darab végén üti meg fülünket némi melancholiás életbölcselet: a boldogság alig jelenthet többet annál, hogy — nem vagyunk boldogtalanok . . .

Heltai Jenő fordította le a darabot finom stílusérzékkel. Az előadás — Horváth Árpád rendezésében — jól pereg, noha a négy szereplő munkája nem áll egészen egy szinten (akárcsak Bókay kvar-

tettjében). Itt is a feleség s az udvarló — Sulyok Mária és Dénes György — vezet, a másik pár: Ajtay férje és Szepes Lia csábító csitrije felületesebb és színészkedőbb.

Prometheus nem bánta meg.
A Dunaparti Színpad kapunyitása.

Kabaré — kabaréfölötti igényekkel, valahogyan ezzel az elgondolással kér szót ez az új, rokonszenves vállalkozás. Köpeczi-Boócz Lajos, a kiváló tehetségű színész vezeti a művészi részt, és Török Sándor, a folyóiratunkban feltűnt s azóta komoly megbecsülést szerzett fiatal író áll mellette a kívánatos «hangnem» megteremtésében. Az első műsor vezető darabja is tőle való, a levitézlett titánról, aki hiába ajándékozta meg az emberiséget az égi tűzzel, ez kincsét vagy elpredálja, vagy gonosz indulatainak szolgálatába állítja. De az Olympusról mégis meglátja a biztatóbb jeleket, a jobb jövőn őrködő kis mécseseket. Ezekben van a vigasz minden titáni szenvedésre; *Prometheus nem bánta meg!*

Maga a műsor még egy kicsit tétova. Egy Avercsenkó-apróságban Köpeczi-Boócz remekelhet, egy érezhetőleg testreszabott külvárosi jelenetben Gombaszögi Ella meleg kedélye és kedvessége hódít. Gárdonyi Géza is szóhoz jut egy színyszerűsített novellájával, de egy kicsit bágyadtan. Az együttesből egyelőre Gyöngyössy Erzsébet, Baló Elemér és Pálóczy László mutatkozik méltónak már ismert nevéhez, Mindszenty Magda pedig megújítja a Bethlentéri Színpadon nyert jó benyomásunk emlékét.

Rédey Tivadar

Z E N E

JÚLIA SZÉP LEÁNY

MAGYAR BEMUTATÓ AZ OPERAHÁZBAN

BEETHOVEN ÉS BACH

Magyar újdonság volt Operaházunk ezidei első bemutatója. Legfőbb bizonyítéka a vezetőség jóindulatának, amellyel minden lehetőséget megad arra, hogy fiatal zeneszerzőink színpadi zenei tehetségüket érvényesíthessék. Tehát nem a vezetőségen múlik, ha ezen a téren nem sok eredmény mutatkozik. Ádám Jenő tavalyi operakísérlete, a «Mária Veronika», különféle modern operakísérletek érdekes konglomerátuma, sok egyéni értéket, nagy zenei kultúrát mutatott, de a szöveg gyengeségeit nem tudta a vérbeli színpadi muzsikusi erejével egyenlíteni.

Ottó Ferenc első operájában, a «Júlia szép leány» székely balladát, Nyirő József gyönyörű színpadi átdolgozásában használta fel szövegül. A szöveg körül tehát itt nincs baj. Ha nem is nyújt alkalmat nagyobb drámai mozgalmasságra, gazdag lírai vonatkozásaiban bőven kiaknázható. Ottó Ferencnek van is érzéke a színpadi vokális stílus iránt. Az olasz opera verisztikus irányának, különösen Puccininak nagy hatását ebből a szempontból a szerző javára kell írunk. Jó ösztönrel találta el az egyedül kivetett utat a modern operai kísérletek zürzavarából, amelyekben minden van, csak a jól énekelhető énekszólamok hiányzik. Ottó éppen az énekelhetőségre veti a súlyt. Júlia, János, a kobzos szólamai az olasz operaáriáknak az énekhangot a maga természetes törvényszerűségében teljesen kibontó stílusát mintázzák. Hogy azután a régi székely népi dallamok igen igénytelen eszközökkel való színpadra ültetése tarkán váltakozik ezzel az olaszos áriastílussal és magyar énekbeszédkísérletekkel, egyik a másikkal szemben áll, nincsenek egymással szerves összefüggésben, mindez már a szerző általános zenei kultúrájának nagy hiányaira vall. Mert hiába minden őszinte lelkesedés, tűz és nagyakarás. Az a zenekar csak akkor fog szólni, belekapcsolódni a színpadi történetbe, akkor kap szint és jelentőséget, a jelenetek zenei folytonossága csak akkor fog kialakulni, ha szerzőjének háta mögött alapos és széleskörű partitúrátanulmányok állnak és az opera bonyolult gépezetének ismeretében is szerzett már bő tapasztalatokat.

És ami a magyar népi témákat illeti! Ottó művében úgy érezzük, hogy ezek a gyönyörű székely dallamok még a színpadon is így a legszebbek, a maguk érintetlen, mintegy az anyaföldről leszakadó közvetlenségükben. Dehát itt már a magas kultúra területén vagyunk s itt az a mester, aki esztétikai formálásban önmagából tudja újraalkotni a népzeneben rejlő erőket. Hogy a szerző mit tud ebből a témából csinálni, hogyan tudja beolvasztani egy egységes szerves egészbe: ezen múlik minden. Ottó Ferenc most hallhatta azt, amit alkotott: nagy előny és szerencse ez egy, a tanulságot levonni tudó fiatal szerző számára.

A magyar nemzeti opera megteremtése gyönyörű cél, de ehhez azt is tudni kell, hogy mint a természetben, úgy a művészetben sincs ugrás. A szabad előrehaladásra minden zeneszerzőnek joga van, ha már nem szorul iskolázásra és egész személyiségével felel azért, amit komponál. De hogy akár egy lépéssel is közelebb viszi szerzőnk a magyar opera ügyét, azt csak eljövendő fejlődése fogja eldönteni. Ez ma még csak egyes jelenetekben felcsillanó ígérést és reménység.

Az Operaház legjobb erőit állította a mű szolgálatára. Rigó Magda, Halmos János, Palló Imre, Basilides Mária, Budanovics Mária, Koréh odaadással énekeltek és játszottak. A rendezés igyekezett át-hidalni a ballada cselekményének mozaikszerű jellegét. A fametszet-szerű díszletek, — Fülöp Zoltán műve — különösen az utolsó kép szép magyar hangulata, nagy sikert arattak. A zenekart Kenessey Jenő vezényelte.

Az est másik részét *Bartók Béla* «A fából faragott királyfi» című táncjátékának felújítása töltötte be. Végre ismét hallhattunk Bartók-muzsikát a magyar Operaházban. Itt az Opera egyáltalán nem áll, mint legfontosabb tömegnevelő zenei intézmény, hivatása magaslatán. A világhírű mester olyan remekműve például, mint a «Kékszakállú herceg vára», amit már régen a magyar zenekultúra közkincsévé lehetett volna gyakori előadással tenni, még ma is csak zenei inyenceknek szánt óvatos adagolásban részesül.

Dehát egyelőre örülünk ennek a Bartók-felújításnak, különösen, ha nem fog letűnni ez is hamar a műsorról. A felújítás főképp az új koreografiára vonatkozott, amelyet egységesebbé tett az egyes helyeken megrövidített partitúra. Bartók zenéje annyira túlnő a külső táncos cselekményen, hogy talán a szem minden foglalkoztatása nélkül lehetne a legjobban felfogni és élvezni a szépségeit. Az erdők és folyók táncának impresszionisztikusan vibráló festőisége, kifejező ereje a természet végtelen gazdagságát és láthatárát hordja magában a színpadi kép bármilyen virtuóz módon megoldott, de mégis csak szűk, mesterként kereteivel szemben. A lélek zenéje ez, a benső keserűségé, a folyton űzött, de soha el nem ért álmok, emberi reménytelenségek zenéje, amely a fabábu táncának acélkemény ritmusú megrázó drámaiságában szinte démoni erőre emelkedik.

Harangozó Gyula rendezése és koreografiája ösztönös érzéssel hozott ki mindent ebből a nagyszerű zenéből, ami a táncos gesztusok vagy a benső mozgalmasság kifejezésére szolgál. Groteszk alakító-tehetsége és pompás ritmusérzéke kitűnően érvényesültek a fabábu táncában. A királykisasszony szerepét táncoló Vera Ilona kitűnő párja a tánc tudás területén. Ezzel szemben Zsedényi Károly (a királyfi) nem érzi eléggé a bartóki zene gazdag ritmikáját s így jelentős zenei szépségek vesznek kárba az alakításában. A tündér szerepében igen jó Ottrubay Melinda. A mű finom mesevilágát Oláh Gusztáv kifogyhatatlan fantáziája varázsolta a színpadra. Failoni biztos zeneérzéssel hozta felszínre a partitúra kifogyhatatlan szépségeit.

*

Az idei hangversenyélet meglepő lendülettel indult. Ezt a lendületet azonban nem annyira különleges zenei újdonságok vagy szereplések, hanem a közönség magatartása hozta felszínre. Mintha a közönyösség egyszerre felolvadt volna abban az érzésben, hogy Beetho-

ven és a többi nagyok társasága az, amely pár órára a legjobban elfeledteti velünk a távoli veszélyeket. Ilyenkor látni, hogy milyen hatalmas van a zenének az emberi lélek fölött! Ha emberben és világban, a bensőben és a külsőben összeomlani készül minden, amire esetleg egész életünket tettük fel, akkor egyszerre erősebb, világosabb visszhangot kelt bennünk a nagy muzsikuskok szava. Tőlük tanuljuk meg újra, hogy a megpróbáltatás és a hit egy úton járhatnak, hogy a legmagasabb erkölcsi és szellemi értékek hitvallói sohasem éltek hiába. Talán ezért indult Beethoven, a legnagyobb szenvedő és a legnagyobb hívő művészetének jegyében az idei évad. Ő, «minden halandók között a legboldogtalanabb», a legfőbb vigasztalója a mai kor emberének. Ugyanannak az embertípusnak, aki gögösen akar kiküszöbölni a zenéből minden szubjektív, emberi melegséget s csak a tiszta esztétikai felfogás jogosultságát ismeri el. Azt hitte, hogy ilyen módon menekülhet a valóság súlya, szürkése és vigasztalansága elől. De kérdjük, vajjon hány ember rendelkezik a hangversenyteremben olyan szakműveltséggel, hogy egy Beethoven-szonátának a zenei szerkezetében találja a legtöbb gyönyörűségét? Vajjon az a nagy többség, akik hangulati, emberi értékeket várnak és kapnak Beethoventől, az csak mint illetéktelen «plebs» ül a zene templomában?

Pedig a Dohnányi és a Bartók—Zathureczky Beethoven-estéknek ezek voltak túlnyomórészt a lelkes hallgatói. Mert hiszen szép dolog az, ha a «szakértő» hallgató nagy megelégedésére a szonátaforma szabályainak értelmében hangzanak fel Beethoven témái. De a lángész bizony szereti az egyéni utakat s sokszor tér el ezektől a szabályoktól s így lehetetlen merev sablonokba foglalni alkotó stílusát. S ilyenkor mégis csak azok az ösztönös zeneélvezők lesznek előnyben, akik lélegzetfojtva figyelik a Kreutzer-szonáta mélységesen emberi drámáját, a beethoveni lélek megrázó szenvedélyességét, minden formatisztasága mellett is elemi erejét, amely olyan utólérhetetlenül jutott érvényre Bartók mesteri tolmácsolásában. S mennyivel kevesebbet mondana nekünk Dohnányi Beethoven-játéka, ha csak az Allegro-tételek egyszerű szerkesztő zsenialitását, az építő Beethovent csodálnánk benne. Mennyivel mélyebben járó hatása van a beethoveni Adagiók költői szépségeinek, a recitativok minden szónál ékeesebben, közvetlenebbül beszédes szomorúságának, a sóvárgó, sóhajtó, zokogó kis motívumok bensőséges vallomásainak, a fenség magaslatára emelkedő nagylégetű, forrón éneklő melódiáknak.

S ugyanez a hallgatóság menekül a légvédelmi nap zavaró sötét árnyékaitól, midőn teljesen megtölti a termet Beethoven Kórus-fantáziájának, Bach Actus tragicus-ának és Kodály Budavári Te Deum-ának a meghallgatására. Beethoven — aki a IX. szimfónia előtt megírja zongora-, ének- és zenekaregyüttesére ezt a szép, friss, lendülettől duzzadó erőpróbát — mintha iskolázni akarta volna magát az egész emberiséget összefogó örömhimnuszra akkor, mikor mint zongoraművész utoljára szerepel a nyilvánosság előtt, mikor a holnap számára már csak a teljes megsüketülés, a teljes testi-lelki magányosság sötét árnyékait rejtette magában.

Bach gyászkantátája az élet és a halál, a fény és az árnyék rembrandti mélységgel és plaszticitással ábrázolt küzdelme. A halált idéző kórus sötét tónusával szemben, amely szinte belemerül a teljes megsemmisülésbe, csüggedésbe, egyszerre felcsendül a szoprán-kórus, mint

egy fény sugar a magasból, mint az emberi hitnek és bizakodásnak kifejezése. Megkapó ellentétben haladnak egymás mellett a mély és magas szólamok, de a figyelem az utóbbiakhoz tapad, mint egy fényfolyhoz, amely enyhíti a körülvevő sötétség borzalmait.

És végül a kimagasló szép hangverseny utolsó száma, a szerző vezényletével gyönyörű előadásban felhangzó «Budavári Te Deum». Tökéletes formaszépsége, hangulati gazdagsága mindig teljesebben nyilatkozik meg előttünk. Fény és árnyék a magyar sors tükrében. Az irgalmat esdő «miserere» kórus remegő sietséggel morzsolt, sötéten árnyalt zsolozsmája és a «non confundar in aeternum» egetostromló erővel áradó kórusának fénytengere, amely ellenállhatatlanul visz, sodor magával a magasságok felé.

Örömmel jegyezzük fel a világhírű székesfővárosi énekkar mellett az új szólisták — Udvardy Tibor, Fodor János, Tamás Ilonka és Németh Anna — nevét. Csupa lelkes, odaadó, fiatal tehetség a gyönyörű feladat, egy nagy magyar alkotás szolgálatában.

Prahács Margit

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

KIÁLLÍTÁSOK

Az új szezon a művészet figyelmet kérő, kisebb-nagyobb eseményeivel már harmadik hónapja tart, függetlenül attól, hogy az ujságokat korántsem béke hírek öntik el, a lengyel mezőkre a nemzeti tragédia zord árnyai vetődnek s a nyugati láthatáron makacs és elszánt haditűzek lobbannak. A kiállítási helyiségek késedelem nélkül nyitlak meg, kész programot bonyolítanak le s ugyanúgy, mint máskor, korábbi és «kevésbé világtörténelmi» körülmények között, reménykedve várják a közönséget.

A művészi életnek ez a zavartalan jelentkezése, az a magatartás, amellyel a művészet megy a maga útján s úgy tesz, mintha tegnapi napra a Marsnak hódoló világban mi sem történt volna, persze csak látszat. Valójában a művész nem alkothat s a néző nem gyönyörködhet anélkül, hogy második szólamként a tudatában ne keringene az az érzés, amely az eszmények és illúziók világával szemben a valóságnak nagyon is kézzelfogható drámájára emlékezteti. A láthatatlan és határtalan áramvezeték, a levegő oda is elviszi a bizonytalanságot, ahol az élet jelenleg kívül esik az európai földrajz kritikus szakaszain. Amint azonban helytelen lenne mesterséges módon, homokbadugott fejjel, egyszerűen nem veszi tudomásul azt, ami másutt történik: még oktalanabb túlzott aggodással, ijedezve elidőzni rajta, s azon a címen, hogy a holnap különböző kérdőjeleket tartogat, kitérni az ezerarcú ma feladatai elé.

A teendő csak egy lehet: nem okoskodni, révedezni és lamentálni, hanem dolgozni, törődni és érdeklődni. Semmit sem adni fel abból, ami a megtorpedózott világhelyzetben is a művészet, a szellem érdeke. Folytatni azt a munkát, amely akkor, amikor a magyar lélek törvény-szerűségei szerint teremt kultúrértékeket, szintén a honvédelem egy neme. Nem idézgetni untalan a kéznél lévő latin mondást: inter arma silent musae, háborúban hallgatnak a muzsák, mert éppen antik példa

mutatja, hogy a muzsák sem egyforma idegrendszerűek: Archimedes még akkor is rendületlenül rajzolta örökérvényű köreit, amikor az ellenséges lándzsák már ott voltak a háta mögött.

* * *

A szezon kezdő eseménye volt az egykori Ernszt-múzeumban lezajlott aukció s a Nemzeti Szalon csoportkiállítása. Az ismert Nagymező-utcai falak között, amelyeknek multjához a modern magyar művészet sok nevezetes dátuma fűződik, most gróf *Almásy-Teleki Éva* vállalkozott arra, hogy a régi helyen új kiállításrendező, művészetpropagáló intézmény alapját vesse meg. Teleki grófnő maga is festő, már hazulról, származásánál fogva is megvan benne az a kultúraserzetet, az izlésnek az az előkelősége, amely Erdély egyik legfényesebb történelmi családjában régi örökség s megvan az a szívós «erdélyi életrealitás», amely a Királyhágón túl egyaránt jellemez mágnást és egyszerű, paraszti magyart. Mindez nemcsak reményt ad, hanem biztosíték arra, hogy abban a minőségben, amelyet vállalt, Teleki grófnő munkája a magyar képzőművészet javára fog kamatozni. A Nemzeti Szalon termeiben nyolc festő és egy szobrász munkáit láttuk. *Feleki-Fetter* Frigyes, aki a természetet mintha színes üvegen keresztül nézné, a formákat fényvel telített szín-izzásokban oldja fel, még forrongó, de érdekes tehetség. *Gábor Jenő* a temperált színek és stilizált formahangsúlyozások embere. *Mágori-Vargha* Bélánál nem véletlen a barnák és feketék szerepe: az élet taposómalmának keserű hangulata ül képein. *Éless* István vízfestményei közt feltűnt néhány könnyed és szellemes előadású lap. *Emánuel* Béla kissé színpadias megvilágítású «Utolsó vacsora»-ján a komoly, kompozíciós törekvés mindenesetre tiszteletreméltó. *Lisztkai Kováts* Zoltán készültsége egyelőre meggyőzőbben érvényesül a kisebb aktfigurákon, mint többalakos szoborkompozícióin.

A *Műcsarnok* őszi kiállításán ezúttal szakítás történt a tömegtárlatok rendszerével s a tarka képzőzőn, a jót a selejtessel keverő összevisszaság helyett egyéni gyűjtemények sorakoztak. Mondanunk sem kell, hogy az ily szélesebb és biztosabb alapon való megmutatkozás nemcsak a kiállítók számára előnyös, hanem a tárlati sétát is élvezetesebbé, az anyagot áttekinthetőbbé teszi, a közönséget kevésbé fásasztja.

Három holt művész, *Feszty* Árpád, *Fesztyné Jókai* Róza és *Rauscher* Lajos emlékét is idézte a tárlat. Feszty művészetét, aki nagy terveket szövő, színes és nyugtalan egyéniségével a «békebeli» magyar élet országosan ismert, neves és rokonszenves alakja volt, harminc alkotás képviselte. A jól összeválogatott anyag egyaránt izelítőt adott abból az időszakból, amikor Feszty a müncheni akadémizmus vonalába kapcsolódva, bibliai és történelmi képtémák s a nagyméret jegyében kompozíciós feladatokkal foglalkozott s abból a későbbi időből, amikor a palettája kivilágosodik s a romantikus felfogást elhagyva, a szemlélet közvetlensége alapján festi a magyar táj és népelet érdekességeit. Az első korszakból a Munkácsy-ösztönzésekre valló «Golgotha», tragikus hangulati egységével s főleg a mély háttér, a táj bravuros megragadásával a fiatal Fesztynek oly műve, amelyet kompozíciós irányban később sem mult felül. (A kép a Szépművészeti Múzeumé). A meglepő darabok azonban azok a kisebb képek voltak, amelyeknél Feszty tisztán festői ösztönére hallgatott: a tanulmányok, tájképek, köztük különösen az a mindössze két főszínrre, sötétkékre és sárgára épülő viharos dunai táj,

amelyen Feszty ecsetje szinte már impresszionista-ecset. A Feszty-teremben két igen friss tájkép emlékeztetett a zseniális művészfeleség, Fesztyné Jókai Róza tehetségére s néhány finom, átértzett művel szerepelt a méltó utód, *Feszty Masa*.

Rauscher Lajos, az egykori műegyetemi rajzprofesszor művészi munkásságát grafikai lapok, rajzok, vízfestmények bő és változatos gyűjteménye állította a mai új közönség elé. Rauscher, mint a különböző sokszorosító technikák mestere, a magyar grafika fejlődésében számottevő szerepet töltött be. A régi Budapestről tárgyilagos hűséggel készült finom rézkarcai és rajzai, várostörténeti szempontból is értékesek.

Zavartalanúságával a tárlatnak kiemelkedő együttese volt az a kollekción, amelyben az Akvarel- és Pasztellfestők Egyesületének tagjai, *Szónyi István, Istókovich Kálmán, Diósy Antal, Kirchner Jenő, Hessky Iván, Halápy Ede, Hende Vince, Beron Gyula, Gallé Tibor, Baransky E.* László mutattak be sorozatokat. A régóta német földön, Münchenben élő s egyben az ottani hatások alatt dolgozó *Esseő Erzsébet* kulturált tehetségéről terrakottafigurák, érmek, rajzok és rézkarok tanuskodtak. *Basilides Barna* képei előnyösen mutatták a művészeténen újabban beállt, dekoratív ízű, tisztult színekkel gazdagodó stílusváltozást. *Czene Béla, Viski János* a Karlovsky-modorából élő *Szemerey Zoltán* és *Burján László, Barkász Lajos, Apátfalvi Czene János, Hikády Erzsébet, Halasi Horváth István* voltak a kiállítás további festőrésztevői. A plasztikai anyagból elsősorban *Buzi Barna* és *Antal Károly* munkáit említjük hangsúlyozottan, de *Petri Lajosnak* főleg portrékból álló gyűjteményéről és *Vargha Ferenc* szobrairól is komoly tudás, stílusos szobrászérzék olvasható le. Egy teremben tervrajzokon és fényképeken az az építőművészi út rajzolódott ki, amelyet *Lechner Jenő* tett meg, eleinte a felsőmagyarországi reneszánsz formaelemeivel törekedve az építészet magyar szellemű alakítására.

A magyar művésztelepek közt az újabbak egyike az a település, amelyet a főváros közelében, patinás kis házaival a dunai hajóról játék-városnak ható Szentendren alapítottak Réti István keze alól kikerült fiatal festők. Ma már tízéves a *Szentendrei festők társasága*, akik ebből az alkalomból együttes kiállítást rendeztek a Nemzeti Szalonban. A kiállításon lépten-nyomon szentendrei részletekhez, helyi motívumokhoz kötődő képekkel lehetett találkozni, de törekvést, felfogást tekintve, a társaság élénk elkülönüléseket mutat. Közösnek azonban közös bennük a művészi komolyság, a festészet olcsó, kispolgári értelmezésének elvetése. A legszínesebb köztük *Bánáti Sverák József* és *Jeges Ernő* s a legkevésbé az *Barcsay Jenő* fekete-barna, grafikai természetű piktúrája. Ugyancsak Barcsay az, aki a valóságtól, a természet jelenségeitől való elvonatkoztatásban a legmesszebbre megy. A belga Permeke munkáira emlékeztető képeinek nyers szűkszavúsága, sokszor brutális ereje, sötét hangoltsága kétségkívül a művész őszinte életérzéseiből fakad. Az persze kérdés, hogy nem is sok idő múlva mi fog látszani ezeken a képeken, amikor már most is fuldokolnak a feketeségtől. *Paizs Goebel Jenő, Heintz Henrik, Rozgonyi László, Deli Antal, Onódy Béla, Bánovszky Miklós, Kántor Andor, Péchyne Rónay Kinda, Pándy Lajos* vettek még részt a jubiláris kiállításon.

Dömötör István

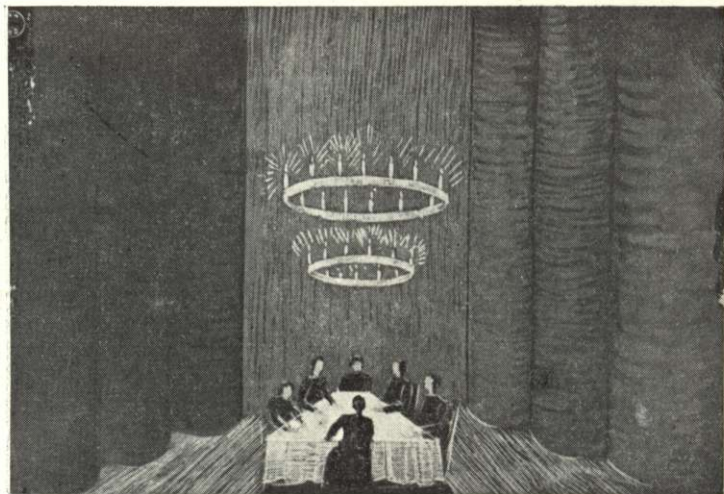
A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: KÁLLAY MIKLÓS.

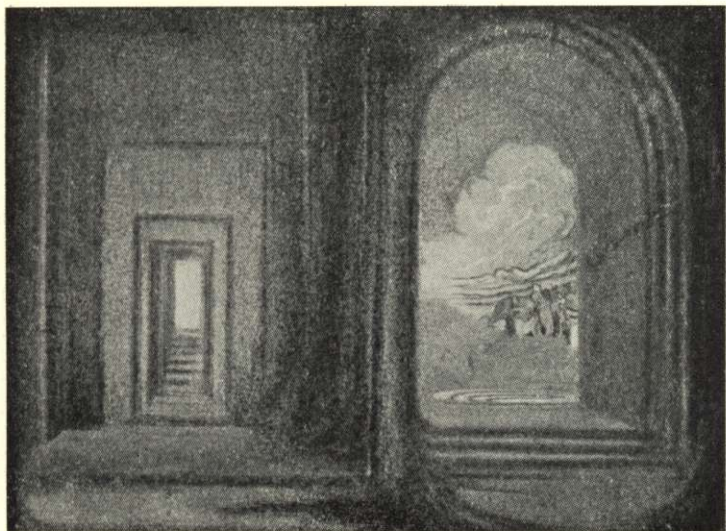
Stephaneum nyomda, Budapest. Felelős: Ifj. Kohl Ferenc.

Horváth János díszlete a *Macbeth* Nemzeti Színházi felújításához :
«a tábor»

Horváth János díszlete a *Macbeth* Nemzeti Színházi felújításához :
«a lakoma»

Gordon Graig egyik *Macbeth*-díszlete

Victor Hembrow díszlete a *Macbeth* hez

Fritz Schumacher díszlet-vázlata a *Macbeth*-hez

Laurence Bradshaw díszletterve: *Macbeth* kastélya

Gordon Graig kosztümterve
a *Macbeth* «boszorkánya»

Gordon Graig díszletterve
a *Macbeth* V. felvonásához

A NAPKELET íróinak új könyvei:

Halasy Nagy József: MAGYAR ÖNISMERET.

Mindenkit érdeklő könyv, a kiváló magyar filozófus-tanár a bölcelet elfogulatlan eszközeivel boncolja benne a magyarság életkérdéseit. Könyvében a nagyhírű szerző a magyart a magyarhoz vezeti el. A magyarság mélyreható lélekrajza ez a könyv, mindenkinek szóló mű. *Kötve P 4-80.*

Joó Tibor: A MAGYAR NEMZETESZME.

Nagyon időszerű könyv. Megérteti az olvasóval, hogy mit jelent ez a szó: «nemzet», ma és mit jelentett a múltban. A könyv különösen a mai nemzetiek számára becses, hiszen a magyar nemzeteszmét egy kor sem igyekezett annyira megismerni és oldalról értelmezni, mint a mai. *Kötve P 5.—.*

Kállay Miklós: BÁTHORY ISTVÁN.

A kitűnő szerző egyik legérdekesebb magyar élet regényes rajzát adja népszerű regényében és érdekfeszítő mese keretében, nemes írói eszközökkel viszi el olvasóit a XVI. század izgalmas eseményei közé. *Kötve P 9-80.*

Molnár Kata: A FÖLDALATTI FOLYÓ.

Folytatása annak a regényciklusnak, amelynek első része, «Egy lélek készülődik», mely benyomást tett s végleg megalapozta a kivételes tehetségű írónő irodalmi pozícióját. Ebben az új kötetben a hősnő már mint nagy lány fejlődik tovább, a családi védettségből kilépve, ismerkedik az élettel. *Kötve P 7.—.*

Rónay György: MAI FRANCIA KÖLTŐK.

Kosztolányi Dezső híres külföldi antológiája óta az első kísérlet egy mai irodalom költői eredményeinek magyar tolmácsolására. Rónay György munkája hézagpótló, értékes, igen sikerült költői cselekedet. *Fűzve P 3-80.*

Soós László: KORMORÁN.

Az első magyar repülőregény. Hőse Holborn Róbert nem találja, amit keres. Beáll repülőnek, az első repülések izgalmai, a katonai repülők különböző jellemképei teszik ezt a részt mozgalmassá. Megkapó erejű háborús képek, táborozás, egy repülőharc közben Róbert rátalál önmagára. *Kötve P 11-60.*

Sőtér István: FELLEGGJÁRÁS.

Sőtér Istvánra sokan felfigyeltek már. De még a beavatottak előtt is meglepetést keltett Sőtér első regénye: valahogy ilyen művet vártak tőle, mint a *Felleggjárás*, azonban a beteljesülés mégis meglepetés volt, nem próbálkozása, hanem megérkezése egy tehetséges írónak. *Kötve P 5-20.*

Szinyai Zoltán: EMBER NÉLKÜL.

Egy diplomata regénye, aki korunk izgalmas világeseményei között sodródva keresi az egyéni békét, igazságot és boldogságot. *Kötve P 6.—.*

Takáts Gyula: MÁJUS.

A magyar költői hagyományok egyenes folytatása jelentkezik a rendkívül tehetséges fiatal költőben. Verseiben pazar pompával jelenik meg a magyar táj, lélek, múlt. *Kötve P 3.—.*

Thurzó Gábor: AZ ADÓSSÁG.

A fiatal író könyve nem mindennapi témát dolgoz fel: a családi élet, a szenvedélyes, minden erővel szembehegyezkedő testvéri szeretet hatalmas regénye ez a munka. Oszinte, kíméletlen ösztönök örvényeit feltáró regény és lekötő olvasmány Thurzó Gábor új regénye. *Kötve P 7-80.*

DIJTALANUL

kapja mindenki egy évig a

NAPKELETET

amely megújhodott formájában, gazdag tartalmával, eleven, harcos szellemével

a legkitűnőbb és legmagyarabb folyóirat,

ha

legalább öt új előfizetőt szerez,

ami annál könnyebb, mert a NAPKELET nemcsak a legjobb, hanem

a legolcsóbb folyóirat is.

Előfizetési ára egy évre, 12 illusztrált számra

csak 12 pengő.